GEBIEDSBESCHRIJVING MAASVALLEI

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding

2. Bodemgesteldheid

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch
3.2 Niet-agrarisch
3.3 Landschapsbeeld

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen
4.2 Waterlopen
4.3 Spoorlijnen

5. Nederzettingen

5.1 Algemeen
5.2 Steden
5.3 Dorpen

6. Conclusies

Noten

Literatuuropgave

Topografische kaarten

1. INLEIDING

1.1 Het inventarisatiegebied Maasvallei maakt onderdeel uit van de Provincie Limburg. Het gebied omvat elf gemeenten, te weten (1) :

Arcen en Velden
Beesel
Belfeld
Bergen
Broekhuizen
Gennep
Grubbenvorst
Meerlo-Wanssum
Mook en Middelaar
Tegelen
Venlo

1.2 De totale omvang van het gebied bedraagt 413,8 km2.

1.3 Aan de noordzijde grenst dit gebied aan de provincie Gelderland. De afbakening aan de oostzijde wordt gevormd door de rijksgrens met de Bondsrepubliek Duitsland. Aan de zuidzijde grenst het gebied Maasvallei aan het inventarisatiegebied Midden-Limburg. De rivier de Maas vormt bij de gemeenten Mook, Gennep en Bergen de westelijke begrenzing met de provincie Noord-Brabant. Verder zuidelijk vormt het inventarisatiegebied Limburgs Peelgebied de westelijke begrenzing.

1.4 Het grondgebied van het inventarisatiegebied Maasvallei vormt een deel van het landschap, dat gelegen is tussen het Leisteenplateau in het zuiden, en de delta van de grote rivieren in het noorden. In het oosten sluit het aan bij het Duitse Rijnland, en in het westen aan de Haspengouw en de Kempen.
Het inventarisatiegebied Maasvallei behoort tot de Benedenrijnse Laagvlakte.

Bij de indeling van het inventarisatiegebied Maasvallei is gekozen voor een landschappelijk criterium. Alle gemeenten in dit inventarisatiegebied zijn gelegen in de nabijheid van de rivier de Maas. Landschap en bodemgesteldheid zijn sterk beïnvloed door deze rivier. Daarnaast had en heeft de Maas een duidelijke invloed op de economische ontwikkeling van een aantal gemeenten in dit gebied.

2. BODEMGESTELDHEID

2.1 Met uitzondering van een smalle strook klei langs de Maas en langs enkele riviertjes en beekjes, bestaat de bodem van het gebied Maasvallei in hoofdzaak uit zand.
Aan de oostzijde van de Maas komt rivierklei in de winterbedding van deze rivier voor. Oostelijk van de strook rivierklei en op de westoever van de Maas bevinden zich stuifzanden. Het verdere oppervlak van dit gebied is bedekt met zavelgronden. Dit zijn meer kleihoudende zandgronden, afgewisseld met stuifzanden en stuifzandduinen.

2.2 Geomorfologisch behoort het gebied Maasvallei tot het gebied van de Maasterrassen. Deze Maasterrassen zijn onderverdeeld in het hoog- midden- en laagterras.
Het hoogterras is de voornaamste afzetting uit de IJstijd. Na de vorming van dit terras verlegde de Maas haar loop en voerde vervolgens een deel van de afzetting weg waardoor aan de oostelijke zijde een stijle wand ontstond. Ten westen van deze stijle wand
is vervolgens het middenterras afgezet, dat opgebouwd is uit zand en grind. Het grindgehalte neemt af van zuid naar noord, terwijl het kleigehalte in deze richting toeneemt. In het middenterras heeft de Maas opnieuw een brede bedding uitgeschuurd, die met jongere afzettingen werd gevuld. Zo ontstond het laagterras. Dit terras loopt parallel met de Maas en bestaat op beide oevers uit grof zand en fijn grind. Het middenterras komt ten oosten van de Maas bij Arcen aan de oppervlakte, ten zuiden van Arcen ontbreekt dit middenterras. De rest van het gebied ten oosten van de Maas wordt ingenomen door laagterras. De overgang van midden- naar laagterras vormt op vele plaatsen een duidelijke trap in het landschap. Aan de oostzijde van de Maas loopt het hoogterras parallel met de rivier. Slechts op enkele plaatsen o.a. bij Venlo komt het op Nederlands grondgebied. Aan de westzijde van de Maas is de overgang veel geleidelijker

2.3 Het gebied Maasvallei, dat tot de Benedenrijnse laagvlakte behoort, daalt geleidelijk in noordelijke richting van 20 meter +NAP bij Beesel tot 10 meter +NAP bij Mook. Globaal lopen de hoogtelijnen evenwijdig aan de Maas. Daarenbuiten bereikt aan de oostzijde van de Maas het hoogterras nabij Venlo een hoogte van +40 meter +NAP. Ook ten noorden van Venlo zijn de terrasranden duidelijk waarneembaar. Hier liggen talrijke zandduinen, waarvan sommige een betrekkelijk grote hoogte bereiken.

In het uiterste noorden van de provincie bij Mook bereikt het hoogterras plaatselijk een hoogte van 60 meter NAP. Hier beginnen de heuvels van het Rijk van Nijmegen.

2.4 Afwatering (2)

De Maasvallei heeft een natuurlijke afwatering : het overtollige regenwater wordt door regengeulen, beken en rivieren afgevoerd naar de Maas, tot welk stroomgebied de hele provincie behoort. De grotendeels zandige bodem van de Maasvallei is goed waterdoorlatend. Het grondwater staat dicht onder de oppervlakte. Aan de randen van hoog- en middenterras zijn beken ontstaan. De afwatering op de Maas geschiedt plaats middels een aantal natuurlijke beken en riviertjes.

Ten oosten van de Maas zijn de belangrijkste waterlopen van noord naar zuid:
- de Niers, dit riviertje ontspringt in Duitsland ter hoogte van Roermond, en loopt evenwijdig aan de Maas. De laatste tien kilometer loopt het over nederlands grondgebied en stroomt bij Gennep in de Maas. De vennen van Ottersum en Gennep zijn ontstaan in de oude Niers-bedding. Het gebied rond Milsbeek, Gennep en Ottersum watert af op de Niers.
-de Schandelosebeek voor het gebied rond Lomm en Velden
-de Aalbeek voor het gebied tussen Belfeld en Tegelen.

Het gebied ten westen van de Maas watert met name af op :
-de Grote Molenbeek. Een groot gebied in Noord-Limburg ten westen van de Maas watert af via deze beek. Haar loop bepaalt de ligging van o.a. Meerlo en Wanssum.
-de Broekhuizermolenbeek voor het gebied rond Broekhuizen.

Daarnaast doorstromen tal van zijbeken het gebied en dragen zorg voor een adequate afwatering.
Tussen Arcen en Velden komt het Gelderns-kanaal uit de Bondsrepubliek Duitsland het inventarisatiegebied binnen. Even ten noorden van Arcen op het grondgebied van de gemeente Bergen stroomt het kanaal in de Maas.

3 GRONDGEBRUIK

3.1 Agrarisch

Periode 1815-1875.
De bodem van de Maasvallei bestaat overwegend uit zandgrond. Alluviale rivierkleiafzetting treft men slechts aan in een vrij smalle stroken langs beide zijden van de Maas. De uiterwaarden in het winterbed van de Maas leenden zich uitsluitend voor exploitatie als gras- hooiland . De zandgronden waren in het algemeen minder rijk aan humus, en minder geschikt voor gewassen die veel vocht eisen. Rogge en aardappels waren hier de meest voorkomende gewassen. Van groot belang was dat steeds een gedeelte van de kultuurgronden tot grasland moest worden bestemd, omdat de bedrijven vanwege hun mestvoorziening op een veestapel waren aangewezen. Dit had grote gevolgen voor de bedrijfsvoering.
In Noord-Limburg was het cultuurareaal beperkt. Stuifduinen besloegen een relatief groot gebied. Eveneens kwamen voor de landbouw niet in aanmerking de moerasvennen, heidevelden en bossen langs de Nederlands -Duitse grens, van Venlo tot Gennep en Ottersum. Rond 1850 was in Noord-Limburg slechts een kwart van de bodem in gebruik als akkerland. Als gevolg van vaak uitermate gebrekkige afwatering werd meer dan de helft van dit grondgebied in beslag genomen door woeste gronden en bossen.

De kop van het Maasvallei gebied (A) omvat de gemeenten Mook , Gennep, Ottersum , Bergen en Arcen en Velden (3). Geografisch sluit dit gebied aan bij het Rijk van Nijmegen. In 1847 besloeg het bouwland 21% van de oppervlakte; het weide- en hooiland, de bouwgronden en schaapsweiden 17 %. De smalle strook rivierklei was in gebruik als grasland.
Langs de Duitse grens, van Venlo tot aan de Mookerhei in het noorden lagen uitgestrekte heidevelden, vennen en bossen. In de meeste gemeenten bestond het grootste deel van het cultuurland uit bouwland. Mook vormde een uitzondering. Daar bestond het grootste deel van het cultuurland in de negentiende eeuw uit weilanden. De weinig vruchtbare bodem en de geïsoleerde ligging boden slechts weinig bestaansmogelijkheid. De nabijheid van Nijmegen echter des te meer : daar konden veeteeltprodukten worden afgezet.

De Maasgemeenten in het inventarisatiegebied (B) bestonden uit de dorpen Wanssum, Meerlo, Grubbenvorst en Broekhuizen (zie bijlage kaart 3). Rond 1850 lag het kultuurareaal in hoofdzaak in het Maasdal.

Aan de rand van dit gebied waren veel woeste gronden en bossen : weiland en bouwland besloegen ruim de helft van de oppervlakte.
Tussen 1817 en 1870 werd ruim eenvijfde van de woeste gronden ontgonnen en vnl. in bos omgezet. Het landbouwareaal nam er nog niet door toe.

Tot slot het gebied rond Venlo (C) met de gemeenten Venlo, Tegelen, Belfeld en Beesel-Reuver (zie bijlage kaart 3). Deze nederzettingen waren op de oostelijke Maasoever gelegen en namen in economische belangrijkheid toe, naarmate ze dichter de natuurlijke Maasovergang bij Venlo bereikten. Het cultuurareaal was er rond 1850 gering : 32 % bouwland en 11 % weiland. De uiterwaarden waren smal, zodat er minder grasland aanwezig was dan elders.
In deze streek kwam 28 % woeste grond, en 25 % bos voor. Vooral Belfeld had veel heidegrond. Daarnaast was de Nederlands-Duitse grens gemarkeerd door een vrijwel aaneengesloten bebossing. In 1870 bezat dit gebied meer bos dan woeste grond hetgeen voor die tijd vrij ongewoon was. In 1847 was in Venlo 52 ha. tuinbouwgrond in gebruik, welke op de hei veroverd was, dankzij zware bemesting met stads- en kazernemest. In het midden van de vorige eeuw had dit gebied zijn agrarisch karakter enigszins verloren, o.a. als gevolg van de opkomst van de keramische industrie tussen Belfeld en Venlo.

De gemeenten Mook en Gennep waren vanouds sterk op de veeteelt gericht, hetgeen de grotere verbouw van aardappelen, haver en veevoedergewassen kan verklaren. Ook werd in dit gebied veel gerst verbouwd en iets meer boekweit dan elders. In Arcen en Velden was een klein areaal beplant met tabak. Meer op de handel gericht was de gemeente Bergen, waar evenals te Gennep een marktplaats was . De Maasdorpen in Noord-Limburg verbouwden meer rogge, wat zijn oorzaak vond in de dichtere bevolking. Rogge vormde in deze tijd namelijk een van de hoofdvoedingsmiddelen. Vooral plaatsen als Wanssum en Grubbenvorst waren gericht op de zelfvoorziening. In de streken rechts van de Maas was de verbouw van granen meestal doorslaggevend. Het gebied rond Venlo en omgeving week enigszins af van dit beeld, hier kwamen minder rogge en meer haver en aardappelen voor. In Venlo en Tegelen waar de produktie sterk op de markt was gericht werden handelsartikelen geteeld. De graanmarkt van Venlo was van meer dan lokale betekenis.

Tijdens het laatste decennium van de negentiende eeuw traden een aantal veranderingen op in de agrarische structuur.

Was voorheen de akkerbouw de belangrijkste tak van agrarische bedrijvigheid, steeds meer trad de veeteelt op de voorgrond. Rond het midden van 19e eeuw begon de belangstelling voor de veeteelt mede als gevolg van de stijgende opbrengst van veeteeltprodukten langzaam toe te nemen. Met name het aantal varkens , rund- en pluimvee groeide. Desalniettemin bleef tot 1875 de akkerbouw van overwegend belang

De kop van Noord-Limburg vertoonde de grootste uitbreiding van de veestapel, zowel van paarden als van rundvee en varkens. Het gebied had veel wei- en hooiland geschikt voor de veeteelt. Tussen de gemeenten van dit gebied waren weinig onderlinge verschillen. Gennep had een vrij kleine veestapel. Ottersum deed veel aan varkensteelt.
De Noordlimburgse Maasdorpen vertoonden een identieke ontwikkeling. Ook dit gebied had veel weiland maar in verhouding een geringe veestapel. Er was een toename van rundvee te constateren, die echter niet in evenredigheid stond met de oppervlakte grasland. Groter was de uitbreiding van de varkensteelt, vooral in Grubbenvorst.

Het gebied rond Venlo was een streek, waar de veeteelt van ondergeschikt belang was. Het veebezit in verhouding tot het cultuurareaal was er het laagst van heel Limburg, Tegelen had weer iets meer rundvee.

Met de grootte en samenstelling van de veestapel schommelde ook het teeltplan, en de bedrijfsgrootte. Per streek varieërden deze faktoren en derhalve ook de verschillen in de veestapel. In Noord-Limburg trof men als gevolg van de uitgestrekte heidevelden meer schapen aan, in de minder welvarende gebieden o.a. de Noord-Limburgse Maasdorpen bevonden zich meer varkens en in de weidegebieden, zoals de kop van Noord-Limburg waren weer meer paarden en koeien.

De meest opmerkelijke agrarische veranderingen in de Maasvallei vonden tussen 1850 en 1940 plaats in de vorm van ontginningen (4).

Nadat de kunstmest tijdens het laatste decennium van de negentiende eeuw gemeengoed begon te worden, namen de ontginningsactiviteiten aanzienlijk toe.

Omstreeks 1900 waren de perspectieven voor de landbouw aanmerkelijk gunstiger geworden. De aanwinst van nieuwe kultuurgrond , de ontsluiting van het platteland, de nieuwe afzetmogelijkheden voor landbouwprodukten en de betere bedrijfsresultaten hadden tot deze vooruitgang geleid.
De tuinbouw had nog weinig betekenis en begon zich in deze jaren te ontwikkelen. Mede als gevolg van de industriële ontwikkeling in het aangrenzende Roergebied stond de tuinbouw in de omgeving van Venlo in deze periode aan het begin van een stormachtige ontwikkeling.

Onder invloed van de vrijhandel en de opkomst van de naburige industrielanden kreeg de landbouw gunstiger kansen zijn produktie te exporteren. De uitbreiding van de verkeersmogelijkheden bevorderden een snelle afzet.

Nadat de kunstmest tijdens het laatste decennium van de 19e eeuw binnen bereik was gekomen, namen zoals gezegd de ontginningsactiviteiten aanzienlijk toe. Aanvankelijk werden deze ontginningen geinitieerd door kapitaalkrachtige particulieren en door de Nederlandse Heidemaatschappij (opgericht 1888) die de werkzaamheden op grootschalige wijze ter hand namen. Toen rond de eeuwwisseling ook kleinere particulieren tot ontginning overgingen werd de percelering allengs kleiner en gingen de gemeenten als gevolg van de stijgende grondprijzen steeds meer over tot verpachting. Ook Duitsers namen woeste gronden in exploitatie, zo pachtten zij in Bergen 3000 ha. gemeentegronden.

Tot de Eerste Wereldoorlog namen de ontginningsactiviteiten van jaar tot jaar toe. Tussen 1890 en 1925 vond aanvankelijk ten behoeve van de mijnhoutwinning en later ook wegens werkverschaffing op veel arme heide- en stuifzandgronden aanplant met grove den plaats. De opkomende mijnbouw in Zuid-Limburg had in deze periode een grote behoefte aan hout als bouwmateriaal.

Het gebied rond Venlo groeide uit tot het belangrijkste tuinbouwgebied van de provincie. De laaggelegen beemdgrond rond Venlo was met zijn gunstige waterstand na intensieve behandeling uitstekend geschikt voor de tuinbouw. Toen het Duitse achterland vooral na 1870 als industriegebied een steeds belangrijker afzetgebied ging vormen, werd het alleszins lonend vroegere akkerbouwgrond te versnipperen tot tuinbouwperceeltjes.

Een eerste proef met glascultuur rond Venlo in 1897 mislukte, echter een nieuwe poging in 1912 leverde meer resultaat op. In 1908 kwam de eerste coöperatieve groenteveiling te Venlo tot stand.

Tot slot was er in de Maasvallei ook nog enige fruitteelt. In de gemeenten Grubbenvorst, Wanssum en Meerlo vond de fruitteelt op grotere schaal plaats.

In het laatste kwart van de negentiende eeuw werden zoals reeds gememoreerd in diverse gemeenten in de Maasvallei heidegronden ontgonnen en beplant met dennehout. Tegenwoordig hebben deze uitgestrekte bossen een belangrijke waarde als natuurgebieden. Daarnaast wordt de recreatieve betekenis eveneens van steeds groter belang.

Tot de tweede wereldoorlog domineerde het gemengde bedrijf in de Maasvallei. Na die periode kwam daar snel verandering in. Grote delen van het gebied werden door ruilverkavelingen opnieuw verkaveld. De landbouwpercelen kregen een grotere omvang Er trad een grote wijziging op van het traditionele agrarische patroon. Het accent verschoof van de akkerbouw naar de veeteelt met een sterk accent op de intensieve veehouderij. De glastuinbouw beperkte zich niet langer tot Venlo.
Momenteel domineert in de westelijke Maasvallei het veehouderijbedrijf, in de oostelijke Maasvallei is dat veel minder het geval. In het noordelijke deel van de Maasvallei domineert het tuinbouwbedrijf. Het inventarisatiegebied Maasvallei als een geheel genomen hebben veehouderijbedrijven de overhand , op korte afstand gevolgd door de tuinbouwbedrijven. Het aantal akkerbouwbedrijven is zeer beperkt.
Het hoofdaccent van de agrarische activiteiten in dit gebied is op de intensieve veehouderij en intensieve tuinbouw komen te liggen.

3.2 Niet-agrarisch

3.2.1 Delfstoffen

-Steenkool
De toenemende vraag naar steenkool in de tweede helft van de negentiende eeuw leidde ook in het inventarisatiegebied Maasvallei tot onderzoek naar eventueel winbare steenkolenvoorkomens. Diepboringen werden hier pas na 1900 verricht o.a. te Tegelen , Beesel, en Belfeld. Te Beesel en Belfeld werden steenkolenlagen aangetroffen.

Zoals bekend werd in dit gebied niet tot exploitatie overgegaan. Immers in Zuid-Limburg zaten de kolenvoorraden aanmerkelijk minder diep en bovendien was daar nog een ruime voorraad aanwezig.

-IJzeroer
In de Maasvallei werden in negentiende eeuw pogingen ondernomen ijzeroer of moeraserts te winnen. Onder deze pioniers bevond zich de firma Kamp en Soeten, een ijzergieterij te Tegelen, die in 1855 zijn werkzaamheden aanving. De vestiging van ijzergieterijen had tot gevolg dat alle mogelijke naspeuringen werden gedaan om aan nieuwe vindplaatsen van erts te komen. Vanaf 1869 werd in de verslagen der Venlose Kamer van Koophandel en Fabrieken melding gemaakt van ijzerertsontginning in Noord-Limburg. Vanuit Venlo werd via het naburige spoor het gedolven ijzererts naar Pruisen geëxporteerd. De exploitatie van ijzererts in de gemeenten Arcen, Bergen en Baarlo in de jaren zestig van de negentiende eeuw wordt in een studie over ambacht en nijverheid in Nederland in deze periode zeer belangrijk genoemd. In de jaren zeventig begon de neergang.
Na 1877 worden de berichten over ijzeroerwinning schaarser. De verklaring is te vinden in hoofdzakelijk twee redenen :
-de uitputting van de beperkte ijzeroerterreinen die het voordeligst ontginbaar waren
-de Duitse import van goedkoper, en kwalitatief beter erts.

-Klei
In de Maasvallei zijn kleisoorten aanwezig die zich uitstekend lenen voor industrieel gebruik. Van grote betekenis is de diluviale klei die ten oosten van Maas tussen Swalmen en Venlo voorkomt : de zogenaamde Tegelse klei. Deze klei van hoge kwaliteit heeft in dit gebied een belangrijke keramische industrie in het leven geroepen. In de Maasvallei gaat het met name om grof-keramische industrie, te weten de fabricage van bakstenen, dakpannen, gresbuizen en andere bouwmaterialen.

In Tegelen en Belfeld zijn grote fabrieken ontstaan die zich op de fabricage van deze produkten hebben toegelegd. Tot in de eerste decennia van de twintigste eeuw werd de klei handmatig in putten gewonnen, maar omstreeks 1920 ging men steeds meer over tot grootschalig afgraven. Teneinde de klei te vervoeren, werden tussen de afgravingen en de fabrieken uitgebreide smalspoornetwerken aangelegd.

-Zand
Ten noorden van Mook had het landijs dat tot hier reikte zijn sporen nagelaten door de hoogterrasafzettingen op te stuwen tot heuvels die een hoogte van zestig meter kunnen bereiken . Zo kennen we op de Mookerheide de Sint-Jansberg en de Sint-Maartensberg. Ze vormen de zuidrand van de stuwwal van het Rijk van Nijmegen en dalen steil af naar de vennenlaagte van Siebengewald. Sinds 1950 wordt in de gemeente Bergen zand gedolven welke onder meer gebruikt wordt ten behoeve van de wegenaanleg.

3.3 Landschapsbeeld

Het landschapsbeeld heeft een sterk landelijk aanzien zich uitend in uitgestrekte landbouwgebieden. In de ontginningsgebieden langs de Duitse rijksgrens zijn de bedrijven vaak grootschalig van opzet. Enkel de regio Venlo-Blerick-Tegelen kent een verstedelijkt karakter. Na 1945 zijn de meeste nederzettingen sterk in omvang toegenomen. Met name is dit proces waarneembaar bij de nederzettingen langs de Maas en langs de grotere doorgaande wegen. Een wezenlijke verstoring van het landelijke beeld levert de na-oorlogse ontwikkeling niet op. In de Maasvallei zijn uitgestrekte bosgebieden gelegen, m.n. de gemeenten Bergen en Velden beschikken over grote complexen dennenbos.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1 Landwegen (5)

Omstreeks 1850 waren grote delen van de Maasvallei nog niet ontsloten door verharde wegen. Het bestaande wegennet verkeerde bovendien in een deplorabele toestand en bestond doorgaans uit niet meer dan aarden banen. Een van de weinige in goede staat verkerende landwegen was de doorgaande weg van Venlo via Maaseik naar Maastricht. De Napoleonsweg was in 1812 aangelegd tijdens het Frans Bewind. Deze weg kenmerkte zich op een aantal plaatsen door een bomenrij die de weg omzoomde.
Na de afscheiding van België in 1839 verloor deze belangrijke noord-zuid verbinding echter haar betekenis. Het zuidelijke deel van de Napoleonsweg kwam op Belgisch grondgebied te liggen. Het was derhalve noodzaak een nieuwe weg aan te leggen. Bijgevolg werd tussen 1843 en 1846 een nieuwe kiezelweg aangelegd op de oostelijke Maasoever van Nijmegen via Mook, Ottersum, Bergen, Arcen en Velden naar Venlo, en verder via Tegelen, en Belfeld naar Roermond en Maastricht.

Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw ging de toestand van de wegen nauwelijks vooruit. De opkomst van de spoorwegen had in de hand gewerkt dat aan de wegen weinig aandacht werd besteed. Pas in de twintigste eeuw vonden aanmerkelijke verbeteringen en uitbreidingen plaats.
Omstreeks 1940 waren praktisch alle gemeenten met elkaar verbonden door middel van verharde wegen. Vanuit Venlo liep een weg over de westelijke Maasoever richting Grubbenvorst, Broekhuizen en Wanssum. Voorts bevond zich een belangrijke verbinding in oostelijke richting naar Kaldenkirchen in het Duitse Rijk.
Na de tweede wereldoorlog vond de meest ingrijpende verandering plaats als gevolg van verharding en uitbreiding van het lokale en interlokale wegennet , en de aanleg van auto- en autosnelwegen.

4.2 Waterlopen (6)

Binnen het inventarisatiegebied bevinden zich diverse waterlopen. De enige natuurlijke waterloop van betekenis is de door het landschap slingerende Maas. Ofschoon deze rivier reeds vanaf de Middeleeuwen een verkeersfunctie vervulde, was ze als verkeersverbinding allerminst betrouwbaar. Als regenrivier was de Maas bijzonder gevoelig voor droge zomers. De diepgang bedroeg dikwijls niet meer dan vijftig centimeter.

In natte najaarsseizoenen kon de stroomsnelheid zo hoog oplopen dat het welhaast onmogelijk was te varen. Een belangrijke verbetering in de bevaarbaarheid van de Maas trad eerst in de twintigste eeuw op met de kanalisatie van de rivier.

Teneinde de rivier het hele jaar bevaarbaar te maken voor schepen met een maximum laadvermogen tot 2000 ton, werd in 1919 besloten tot kanalisatie. Hiertoe begon men met de bouw van een vijftal beweegbare stuwen, waarvan twee binnen het inventarisatiegebied Maasvallei , te weten een nabij Afferden (gemeente Bergen) en een te Belfeld. Bij de stuw te Belfeld is het stuwpeil van de Maas 14 meter +NAP. Door het geringe verval van de rivier in Noord-Limburg ligt de volgende stuw 45 kilometer noordelijker ter hoogte van Afferden. Deze stuw houdt het water op 10,75 meter +NAP. Aan dit riviervak ligt de moderne haven van Venlo en die van Wanssum, welke hoofdzakelijk dient voor de agrarische Peelstreek.

4.3 Spoorlijnen (7)

De aanleg van spoor- en tramlijnen droeg in belangrijke mate bij tot de ontsluiting van de Maasvallei. In 1865-1866 kwam de spoorlijn van Maastricht via Sittard en Roermond naar Venlo gereed. Deze lijn verbond het zuiden via Venlo en Eindhoven indirekt met de havens in West-Nederland . Het tracé liep ten noorden van Roermond over de rechter Maasoever langs Belfeld en Tegelen naar Venlo. Hier stak deze lijn de Maas over en splitste zich vervolgens in tweeën . De ene lijn liep in westelijke richting naar Eindhoven, de andere lijn in noord-westelijke richting via Grubbenvorst en Venray, en vervolgens over Brabants grondgebied naar Nijmegen.

Venlo werd al spoedig een spoorwegknooppunt van betekenis. In verband hiermee is het nodig de situatie in het nabijgelegen Pruisen te belichten (8). De eerste Rijnlandse spoorlijn tussen Keulen en Aken kwam gereed in 1841. In 1843 volgde de verbinding met Antwerpen. In 1849 kwam de verbinding Homburg am Rhein- Viersen tot stand. De aanleg van het traject van Viersen naar Venlo, via Dulken, Breyell en Kaldenkirchen, vond plaats in 1866. In dit laatste jaar vond tevens de opening van de lijn Venlo- Helmond-Eindhoven plaats. Daarmee was een voor Venlo uiterst belangrijke oost-west verbinding per spoor gereedgekomen, die in de volgende jaren nog verder werd uitgebouwd. In 1874 kwam de lijn Venlo- Straelen-Wesel tot stand.
In het uiterste noorden van Noord-Limburg kwam in 1873 de spoorlijn Boxtel- Goch
(Bondsrepubliek Duitsland) gereed.

Deze spoorlijn doorsneed het Noord- Limburgse landschap bij Gennep over een oost- west afstand van ongeveer vijf kilometer.

4.4 Tramlijnen (9)

Een nieuw middel voor personen- en vrachtvervoer deed in Nederland omstreeks 1880 zijn intrede, de tram. Drie functies vielen aan de interlokale tramwegen toe : het bedienen van streken met beperkte verkeersbehoefte, het dienen als voedingslijn voor de spoorwegen, en het verschaffen van aanvullende voorziening naast de spoorweg. Omstreeks 1900 was er in Nederland al een tramnet van ca. 1000 kilometer aangelegd. De eerste verbinding van deze soort in Midden- en Noord Limburg was de paardentramweg van station Venlo naar Tegelen en Steyl, gereedgekomen in 1888.
De lijn werd geëxploiteerd door de NV Tramwegmaatschappij Venlo-Tegelen-Steyl. De paardentram verdween in 1910 en werd door een motortram vervangen. In 1912 werd de lijn Venlo- Maasbree- Helden geopend. Kort voor de eerste wereldoorlog in mei 1913 kwam de lijn Venlo- Gennep- Nijmegen, gesticht door de NV Maasbuurtspoorweg gereed. Het belang van deze lijn lag in de ontsluiting van de oostelijke Maasoever. De spoorlijn naar Nijmegen liep immers via Venray, Boxmeer en Cuyk over de westkant van de Maas, dus tevens grotendeels door Noord-Brabant. Van de nieuwe lijn over Gennep werd bijzonder intensief gebruik gemaakt . De omstandigheden voor de trambedrijven werden er na 1918 niet gunstiger op. Het motorvervoer op de weg had zich sterk ontwikkeld. Dit had grote invloed op het personenvervoer per autobus en het goederenvervoer per vrachtwagen. Daarnaast werd de aanleg van spoorbanen langs de openbare weg steeds verder bemoeilijkt.
Een derde nadeel van het tramvervoer was dat zij haar eigen weg, de spoorlijn, moesten aanleggen. Haar concurrentiepositie ten opzichte van het wegvervoer werd hierdoor verder verzwakt.

5 NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

5.1. Algemeen (10)

In het inventarisatiegebied Maasvallei werd de nederzettingsstructuur vóór 1940 doorgaans gekenmerkt door een lintbebouwing. De nederzettingen langs de Maas waren daarbij veelal gelegen aan een interlokale weg. De dorpen in dit inventarisatiegebied behoorden van oorsprong tot een type dat vergelijkbaar is met esdorpen. Daarbij waren twee types te onderscheiden, en enkele mengvormen . Ten noorden van Roermond overwogen de esdorpen van het Brabantse type, dat wil zeggen de kransakkerdorpen waarbij de bebouwing als een krans aan een of meerdere zijden van het akkerkomplex ligt. De grote oorlogsschade in de Maasvallei was er de oorzaak van dat van dit type slechts weinig gave voorbeelden over zijn.

In de Maasvallei komen relatief weinig steden voor, enkel rond Venlo-Blerick is sprake van een stedelijke agglomeratie. De nederzettingen binnen het inventarisatiegebied bestaan overwegend uit dorpen en gehuchten.

5.2 Steden

Gennep
Het plaatsje ligt op een natuurlijke hoogte tussen het riviertje de Niers en de Maas aan de weg Nijmegen- Venlo- Roermond. Dit vestingstadje is een mooi voorbeeld van een eenzijdige bruggehoofdnederzetting dat vroeger in het Kleefse gebied de toegang tot de Niers bewaakte.

Met name de direkte omgeving van het monumentale raadhuis heeft in Gennep een vrij besloten karakter. Het typische karakter van Gennep wordt nog geaccentueerd door de vanuit het zuiden naar het stadje toelopende wegen. Op het eigenlijke samenvloeiingspunt van Maas en Niers, werd in de 17e eeuw rondom het Genneperhuis een uitgebreid fortenstelsel aangelegd, dat nu nog bij de ruïne van het huis in terreinoneffenheden te herkennen is.
In het midden van de negentiende eeuw was de lintbebouwing vooral geconcentreerd langs de noord-zuid verbinding Venlo- Nijmegen (11). Tussen 1850 en 1940 trad verdichting van de bebouwing op. De spoorlijn Boxtel-Goch, in 1873 aangelegd, doorsneed de gemeente van west naar oost , enkele kilometers ten zuiden van de kern. Tussen deze spoorlijn en de oude kern ontstond nieuwe bebouwing. Te Gennep werd in deze tijd ook een station gebouwd.

Venlo (12)

Na het verlenen van stadsrechten door hertog Reinoud II in 1343 is de vesting Venlo in de loop van de daarop volgende eeuwen steeds verder uitgebreid en versterkt . Tussen 1641 en 1643 bouwden de Spanjaarden op de Blerickse oever van de Maas het Fort St. Michiel. De wallen ondergingen diverse uitbreidingen en verbeteringen, voordat in 1731 Fort Ginkel aan de noordzijde van de vesting werd gebouwd. In de 18e eeuw was Venlo een moderne vestingstad, die beantwoordde aan alle vestingbouwkundige eisen van die tijd.
Zodra Venlo in 1867 bij Koninklijk Besluit vernam dat ze geen vestingstad meer was , werd de afbraak van de knellende wallen met grote voortvarendheid ter hand genomen. Aan de vooravond van de slechting der stadswallen woonden er in Venlo rond 8000 mensen in 900 huizen.
De bevolking nam toe van 5581 in 1815 en 6834 in 1850 tot 8166 in 1870.

Met de ontmanteling werd in januari 1868 begonnen. In de loop van de volgende 12 jaar werden de vestingwerken gesloopt volgens een plan van ingenieur Van Gendt. In 1880 was de ontmanteling voltooid.

De sloop van de vestingwerken werd op de voet gevolgd door de bebouwing, omdat er een enorme behoefte bestond aan nieuwe woningen. De bouwactiviteiten begonnen in 1874 langs de Kaldenkerkerweg tegenover het station.
In 1878 begonnen de eerste bouwactiviteiten aan de noordkant van de stad, tussen de Maas en de Rijksweg Venlo-Nijmegen.
De uit de grond gestampte bebouwing , zoals die aan het einde van de 19e eeuw, en begin 20e eeuw, in Venlo had plaatsgevonden is ook nu nog duidelijk herkenbaar. Een buitengewoon goed voorbeeld hiervan vormen de blokken tussen het huidige Mgr. Nolensplein en de Maas. Hoe groot de behoefte aan meer woonruimte was blijkt uit het feit dat men nagenoeg onmiddellijk na de ontmanteling een grote bouwactiviteit ontplooide langs de reeds bestaande uitvalswegen. Men had niet de tijd om op de verkaveling van de voormalige vestinggronden te wachten. Illustratief hiervoor zijn de bebouwing aan de Roermondsestraat in zuidelijke richting , aan de Straelseweg en Helbeek in noordelijke richting, en aan de Kaldenkerkerweg in oostelijke richting. Dit bebouwingspatroon is nog goed te zien.
Aan de tamelijk wanordelijke uitbreiding van de stad kwam een einde met de gemeentelijke bouwverordening.

Burgemeester van Rijn zette rond 1910 spoed achter de sanering van totaal vervallen buurten binnen de voormalige muren. Onder deze burgemeester startte de gemeente de bouw van goede, maar tevens goedkope arbeiderswoningen.

Door saneringen in de oude binnenstad werd ruimte gecreëerd voor winkels.
Inmiddels waren de militaire gebouwen uit de binnenstad verdwenen en werden de militairen gelegerd aan de westzijde van de Maas, waar in 1910 de bouw van een nieuwe kazerne werd aanbesteed. Deze kreeg de naam Frederik Hendrik kazerne. Venlo bleef een garnizoensstad.
Het aantal inwoners bedroeg rond 1900 14.395 en in 1940 al bijna 40.000.

Dorpen

In Noord-Limburg zijn tengevolge van zware oorlogsschade maar weinig dorpen met enigszins gaaf gebleven kernen. In de Maasvallei liggen enkele authentieke kransakkerdorpen namelijk Beesel, Meerlo en Grubbenvorst. Zij vertonen nog een aantal elementen die voor deze dorpen karakteristiek zijn : de marktbrinken o.a. te Grubbenvorst ; de omgrachte kastelen in lage terreingedeelten o.a. Meerlo en Beesel en de windmolens op de akkers, waarvan slechts enkele bewaard zijn gebleven o.a. bij Afferden.

De ontwikkeling van dorpen tussen 1850 en 1940 toont het volgende beeld. De meest zuidelijke gemeente in het inventarisatiegebied , de gemeente Beesel bestaat uit de kernen Beesel en Reuver. De kern Beesel kan in haar oorspronkelijke vorm worden gekarakteriseerd als een vrij gaaf kransakkerdorp zoals reeds eerder vermeld. Tussen 1850 en 1940 onderging deze kern geen spectaculaire veranderingen. De belangrijkste ontwikkelingen vonden plaats in de kern Reuver. Reuver was van oorsprong een lineaire nederzetting aan weerszijden van de weg naar Roermond. Deze weg sneed de kern in twee delen. Rond 1850 was de omvang van de bebouwing zeer bescheiden. In de periode tot 1940 had in deze kern een flinke groei plaatsgevonden. In Reuver was met name de kleiwarenindustrie sterk tot ontwikkeling gekomen.

De gemeente Belfeld bestaat uit de kernen Belfeld, Bolenberg en Geloo. Midden 19e eeuw waren dit alle drie kernen waarvan de bebouwing een lineaire structuur vertoonde. Tussen 1850 en 1940 vond een verdere invulling en verdichting van deze structuur plaats.

Te Belfeld kwam eveneens een belangrijke kleiwarenindustrie tot stand, in de onmiddellijke omgeving van de spoorlijn Roermond-Venlo. De bebouwing van de kern Bolenberg kwam dicht in de buurt van de bebouwing van Belfeld. De ontwikkelingen in de kern Geloo zijn van bescheiden aard.

De twee voornaamste kernen binnen de gemeente Tegelen zijn Tegelen en Steijl. Tegelen was rond 1850 een kleine kern langs enkele lokale wegen tussen de rijksweg Roermond-Venlo en de Maas. Tussen 1850 en 1940 vond een enorme bevolkingsgroei plaats in deze kern, de bebouwing nam eveneens een enorme vlucht. In deze plaats kwam o.a. metaal- en kleiwarenindustrie tot ontwikkeling. Daarnaast bouwden religieuze orden in deze kern diverse kloosters en kerken.
De kern Steijl was van oorsprong eveneens een lineaire nederzetting. Haar expansiemogelijkheden werden begrensd door o.a. de Maas en de gemeentegrens met Belfeld. Dit dorp bestaat thans vrijwel geheel uit 19e eeuwse kloostergebouwen, aangevuld met fabriekspanden, musea, kruiswegparken e.d.

Het dorp Arcen bezit een merkwaardige ommuring. Een strategische reden voor deze versterking is niet duidelijk.

5.4 Verspreide bebouwing

Rond 1850 was de aanwezige verspreide bebouwing in de Maasvallei van beperkte omvang. Dit hield verband met het beperkte cultuurareaal in dit inventarisatiegebied. In de periode tot 1940 kon een duidelijke toename van de hoeveelheid verspreide bebouwing worden geconstateerd. Deze toename hield verband met ontwikkelingen in de agrarische sector. Door de grootschalige ontginningen nam het areaal landbouwgrond flink toe. Gronden die voorheen niet geschikt waren voor landbouw , werden o.a. door een toenemend gebruik van kunstmest hiervoor wel geschikt. In deze gebieden ontstond her en der verspreide bebouwing.

6. CONCLUSIES

Arcen en Velden

Naar aanleiding van het veldwerk kan de gemeentebeschrijving van Arcen en Velden met de volgende opmerkingen afgerond worden.
Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente hoofdzakelijk bebouwingsuitbreiding plaats door invulling van bestaande nederzettingsstructuren. De enige uitzondering vormt de ontginningskern Hanik, die echter van zeer geringe omvang is. Dientengevolge is het geven van een stedebouwkundige typologie niet relevant.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich in de kernen Arcen, Lingsfort, Lomm en Velden. Het betreft bijna uitsluitend objecten in een sober traditionele stijl, in totaal iets meer dan 65 objecten. Als gevolg van oorlogshandelingen werden vele objecten uit de onderzoeksperiode geheel vernield of zwaar beschadigd.
In Arcen zijn MIP-objecten aangetroffen langs de Maasstraat, de Boerenweg, het Raadhuisplein, De Steeg, de Kruisweg, de Kerkstraat, Op de Hor, de Lingsforterweg en Klein Vink.
Te Lingsfort betreft het een vijftal panden langs de Lingsforterweg; in Lomm zijn objecten langs de Rijksstraatweg, het Antoniusplein en de Kapelstraat in de inventarisatie opgenomen.
De MIP-bebouwing van Velden bevindt zich langs de Rijksweg, de Markt, de Kloosterstraat, de Vorstweg, de Veerweg, de Scholtisstraat en de Bernhardstraat. Een aantal panden verdient nadere aandacht. De voormalige Brouwerij de Vriendenkring is voor de gemeente Arcen en Velden een opvallend industrieel-archeologisch relict. De oorspronkelijk uit 1915 stammende bedrijfspanden zijn herkenbaar aan hun wit gepleisterde optrek en verkeren slechts voor een klein deel in de oorspronkelijke staat. Wel zijn er diverse aanbouwen gerealiseerd en is het bedrijfsgedeelte van een nieuwe, rode bakstenen gevel voorzien.
Te Lomm aan de Rijksstraatweg no.1 bevindt zich een in goede staat verkerende boerderij van het dwarshuistype, d.w.z. een gesloten hoeve met dwarsdeelschuur. Het geheel stamt uit 1883. Velden heeft een door architect Jules Kayser uit Venlo met neo-gothische elementen opgetrokken parochiekerk uit 1933. Ze werd in 1944-45 ernstig beschadigd. De herstelwerkzaamheden werden uitgevoerd in een lichtere kleur baksteen.
Het aanzien van Velden tenslotte wordt mede bepaald door een aantal vrijstaande villa's en herenhuizen uit het tweede kwart van deze eeuw langs het zuidelijke traject van de Rijksweg.

Beesel

De kern Beesel heeft in het tijdvak 1850-1940 een zeer marginale groei doorgemaakt. In feite heeft de kransakkerstructuur zich verdicht. Verdichtingen hebben met name plaats gevonden aan de Monseigneur Theelenstraat (de hoofdader van de kern Beesel), de Hoogstraat (de weg richting Reuver), de Burgemeester Janssenstraat (de weg naar Swalmen). Het betreft veelal invullingen met traditioneel sobere woonbebouwing uit de jaren dertig.
Opmerkelijke objecten in de bebouwing van Beesel zijn de R.K. kerk en het Raadhuis.
De in traditionele stijl uitgevoerde St. Gertrudiskerk dateert van 1926/1928 en is ontworpen door de architecten C. en J. Franssen. De nabij de kerk gelegen pastorie is van oudere datum.
Het Raadhuis uit 1876, gelegen aan de markt, wordt thans ingrijpend gerenoveerd.

Reuver
In vergelijking tot de kern Beesel heeft Reuver in het tijdvak 1850-1940 een flinke groei doorgemaakt. De van oudsher aanwezige lineaire nederzettingsstructuur heeft enerzijds een verdichting ondergaan (aan de Rijksweg Roermond-Venlo) en anderzijds een uitbreiding in noordelijke, oostelijke en zuidelijke richting respectievelijk aan de Rijksweg, aan de Keulse weg en aan de Pastoor Vranckenlaan die over gaat in de Beeselse weg.
De heterogene woonwinkel bebouwing aan de Rijksweg stamt grotendeels uit de periode rond de eeuwwisseling. De bebouwing in het centrale deel van de kern loopt in noordelijke en zuidelijke richting in bouwjaren op tot aan het eind van de jaren dertig.
De bebouwing aan de Pastoor Vranckenlaan heeft vnl. een woonbestemming. Diverse woningen vertonen gemeenschappelijkheden in de architectonische uitvoering: zwaar gedimensioneerde lateien en dorpels en een veelvuldig gebruik van een combinatie van zadel- en mansardedak.
Binnen het centrale deel bevinden zich enkele opmerkelijke gebouwen. Aan de Pastoor Vranckenlaan ligt het in neogothische stijl uitgevoerde klooster van het Heilige Hart, dat rond 1900 is gebouwd. De Rotterdamse architect J. Margry is betrokken geweest bij enkele verbouwingen in 1930 en 1931. Vlak hiernaast prijkt de St. Lambertus kerk, een in 1878-1880 door Johannes Kayser ontworpen neogothische kruisbasiliek. In dit vroege werk van Kayser zijn duidelijk de invloeden af te lezen van Noord-Duitse baksteen gothiek.

Voorts dient de aandacht te worden gevestigd op het station met bijbehorende stationsbebouwing.

Het station gelegen aan de spoorlijn Roermond-Venlo dateert van 1865 en is tweemaal verbouwd, in 1911 en 1930. De stationsbebouwing aan de Stationsstraat draagt deels nog een horecabestemming en dateert van het begin van deze eeuw.

Even buiten de kern Reuver ligt aan het zuidelijk deel van de Rijksweg het kasteel Waterloo. In opdracht van de markiezin van Villers Grignoncourt van Nispen tot Sevenaer hebben de architecten C. en J. Franssen dit kasteel in 1922 ontworpen. Het kasteel vormt een voorbeeld van late bakstenen kasteelbouw, in een traditionele bouwstijl.

Verspreide bebouwing.
Mede ten gevolge van grootschalige ontginningen in het eerste kwart van de twintigste eeuw in het oostelijk deel van de gemeente Beesel is relatief veel verspreide bebouwing in het buitengebied aangetroffen.

Tenslotte is in de kern Rijkel een gietijzeren wegwijzer geïnventariseerd uit het eind van de vorige eeuw, een van de weinige nog in het Limburgs landschap aanwezige gave gietijzeren wegwijzers.

- Gebied met bijzondere landschappelijke inrichting Meerle Broek

Dit gebied is gelegen in het oostelijk deel van de gemeente Beesel. In dit gebied heeft een planmatige ontwikkeling plaatsgevonden die vooral tot uitdrukking komt in de infrastructuur en ontginningswijze en is gerelateerd aan de hier gebouwde ontginningsboerderijen.
Tijdens de inventarisatie werden aan de Muiterdijk een aantal ontginningsboerderijen aangetroffen. Het betreft hier een tiental naar heiligen vernoemde boerderijen die gebouwd zijn bij de ontginning van het Meerle Broek in het begin van de jaren dertig. De boerderijen behoren tot de groep van het Hallehuis. Het woonhuis bevindt zich aan de kopgevel en in veel gevallen is een wolfsdak toegepast.

Belfeld

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Belfeld dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.
Het geven van een stedebouwkundige typologie is gegeven de ontwikkelingen binnen de gemeente in het tijdvak 1850-1940 niet relevant.

De in de inventarisatie opgenomen panden bevinden zich in hoofdzaak in de kern Belfeld in de nabijheid van de spoorlijn Roermond-Venlo en de rijksweg Roermond-Venlo die de gemeente doorkruisen.

Langs de Julianastraat bestaat de bebouwing in hoofdzaak uit sober traditionele woningbouw uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. Aan de Markt bevindt zich het vroegere raadhuis uit 1916 met een dubbelzijdige bordestrap en topgeveltje.
Langs de rijksweg bevinden zich enkele vrijstaande woonhuizen en villa's uit de jaren dertig.

Opmerkelijk is de aanwezigheid van de gebouwen van dakpannenfabriek Janssen-Dings vrijwel midden in de dorpskern. In de jaren dertig aan de rand van de toenmalige kern gebouwd, is dit complex thans geheel ingesloten door jongere bebouwing. Het complex heeft een beeldbepalende situering binnen de nieuwe kern van Belfeld. Direkt in het oog vallend is de hoge gemetselde muur die het terrein omgeeft. Aan deze muur zijn werkplaatsen vastgebouwd, alsmede enkele woningen die het bedrijf toebehoren. Fabrieks- en ovengebouwen en de schoorstenen bevinden zich in goede staat. Aan de Schoolstraat bevindt zich een complex arbeiderswoningen uit de jaren dertig gebouwd in opdracht van de firma Jansen-Dings.

Aan de Stationsstraat staat het voormalige stationsgebouw met enige bijgebouwen. Het oudste gedeelte dateert uit het laatste kwart van de negentiende eeuw.
Het stuwcomplex in de Maas is eveneens vermeldenswaard. Het werd rond 1923 gebouwd en geheel uit beton vervaardigd. Nieuw bij deze stuw was dat een gedeelte van het betonnen muurwerk onbekleed bleef. In deze tijd was deze bouwwijze wel in Amerika gebruikelijk, echter in Europa werd het beton nog met natuursteen of baksteen bekleed.

In het buitengebied van Belfeld bevinden zich evenals in de gemeente Beesel enkele ontginningsboerderijen. Opvallend is de Mariahoef waarin o.a. zwart- en witgeglazuurde baksteen is verwerkt. De Arnoldushoeve tenslotte is een voormalige kloosterboerderij en dateert uit 1915.

Bergen

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Bergen dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. De gemeente Bergen heeft in de periode 1850-1940 een geringe groei doorgemaakt met name in de vorm van verdichtingen langs bestaande wegen.

Dit geldt voor alle kernen in de gemeente Bergen waarvan panden in deze inventarisatie zijn opgenomen. Het betreft de kernen Nieuw-Bergen, Bergen, Afferden, Siebengewald, Aijen, Well en Wellerlooi. Het geven van een stedebouwkundige typologie is in dit kader niet relevant.

Voor wat betreft de kernen binnen de gemeente Bergen kunnen de volgende conclusies worden getrokken.
De kern Bergen- Nieuw-Bergen had van oorsprong een lineaire nederzettingsstructuur met bebouwingslinten langs de wegen Nijmegen-Venlo, langs de weg vanuit Bergen naar het veer richting Vierlingsbeek en aan de route naar de Afferder Heide. In de periode 1850-1940 was deze kern niet spectaculair gegroeid, wel had zich een verdichting van de bebouwingslinten voorgedaan. Deze verdichting heeft vnl. plaatsgevonden in de vorm van woonbebouwing.

In de kern Bergen betreft het in hoofdzaak panden aan de Kerkstraat, Oude Kerkstraat en de Rijksweg. Deze panden dateren uit de jaren twintig en dertig en zijn gebouwd in een sobere traditionele stijl. Vermeldenswaard is het imposante woonhuis aan de Maasstraat no. 2 uit de tweede helft van de negentiende eeuw.

De lintbebouwing van de kern Afferden gaf in de periode 1850-1940 een geringe groei te zien. In deze inventarisatie zijn o.a. enkele panden aan de Dorpsstraat opgenomen. Daarnaast verdient de Maria-kapel aan de Kapelstraat vermelding. Deze kapel dateert uit 1909 en is gebouwd in neo-romaanse stijl. De kapel bezit o.a. een fraaie zeshoekige ingesnoerde toren. De nabijgelegen toegangspoort van het kerkhof, deels uit 1849, is o.a. versierd met een tweetal schalmeien en bezit een smeedijzeren sierboog. De beltkorenmolen "Nooitgedacht" uit 1883, vernieuwd in 1958, vormt eveneens een opmerkelijk relict uit de onderzoeksperiode.

De kern Siebengewald bestond oorspronkelijk uit een aantal panden tegen de oostelijke rijksgrens in de vorm van lintbebouwing. Deze bebouwing was rond 1940 slechts in geringe mate toegenomen. De verdichting in de bebouwing had m.n. langs de Gochse Dijk en de Augustinusweg plaatsgevonden. Vermeldenswaard is het kleine klooster aan de Kloosterweg no. 7 met een topgevel met beeldennis.

In de kern Aijen had rond 1940 een verdichting en een kleine uitbreiding van het aan beide zijden van de dorpskern gelegen bebouwingslint plaatsgevonden. In deze inventarisatie werd o.a. de loskade op de oostelijke Maasoever uit het begin van de twintigste eeuw opgenomen,

als een herinnering aan de vroegere bedrijvigheid op deze plek.

De grootste concentratie van bebouwing uit de MIP periode werd aangetroffen in de kern Well. Het bebouwingslint van deze op de Maasoever gelegen kern was rond 1940 op beperkte schaal gegroeid en verdicht. Verdichting had o.a. plaatsgevonden langs de Kasteellaan, de Grotestraat en de Hoenderstraat. De bebouwing langs de Kasteelstraat dateert in hoofdzaak uit de jaren twintig en dertig. Langs de Grotestraat bevinden zich diverse panden uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Vermeldenswaard is het gebouw van de vroegere Coöperatieve Verbruiks Vereniging uit 1886, en het pand Grotestraat no. 37 met neo-renaissance elementen. Het pand Walaria, huisnummer 60, is als curiosum vermeldenswaard. Het pand bezit een opvallende frontgevel met schouderstukken en tweelichtvensters en is bekroond met een adelaar. Langs de Hoenderstraat, huisnummer 16, staat de nog gave voormalige pastorie. Op het kerkhof van Well bevindt zich een opvallende kapel met neo-classicistische elementen.

De bebouwing van de kern Wellerlooi was rond 1940 geconcentreerd langs de Rijksweg. Vermeldenswaard van de in deze kern aanwezige bebouwing is de kapel aan de Catharinastraat toegewijd aan de H. Antonius Abt en gebouwd in neo-gotische stijl.

In deze inventarisatie werd slechts op zeer bescheiden schaal verspreide bebouwing opgenomen.

Broekhuizen

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk kan de gemeentebeschrijving van Broekhuizen met de volgende opmerkingen afgerond worden. Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente bebouwingsuitbreiding plaats door een zeer geleidelijke invulling van bestaande nederzettingsstructuren. Dientengevolge is het geven van een stedebouwkundige typologie niet relevant.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich in de kernen Ooijen, Broekhuizenvorst en Broekhuizen. Het betreft hier uitsluitend objecten in negentiende eeuws traditionele c.q. sober traditionele stijl, in totaal een dertigtal eenheden.
In Ooijen zijn MIP-panden aangetroffen langs de Blitterswijckseweg, de Molenweg, de Horreweg en de Nachtegaalstraat. In de kern Broekhuizenvorst zijn objecten geïnventariseerd langs de Kerkstraat, de Broekhuizerweg, de Ooijenseweg, de Swolgenseweg en de Broekstraat.

Te Broekhuizen aan de Veerweg, de Hoogstraat en de Molenberg.
Broekhuizen onderscheidt zich binnen deze inventarisatie door een naar verhouding groot aantal panden uit de tweede helft van de negentiende eeuw, die zich bovendien vrijwel uitsluitend langs de Veerweg bevinden. Bijvoorbeeld: het Brouwershuis uit 1858 (reeds rijksmonument), het pand Veerweg 21 (1889), Herberg 't Veerhuis (1867), Café Maeszicht (1888) en Atelier Osna (1888). Deze bebouwing geeft het hart van deze kleine kern een schilderachtig karakter, en verdient om deze reden extra aandacht.

Gennep

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Gennep dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. De gemeente Gennep heeft in de periode 1850-1940 met uitzondering van de kern Gennep een geringe groei doorgemaakt met name in de vorm van verdichtingen langs bestaande wegen. De ontwikkelingen in de kern Gennep waren van dien aard dat voor deze kern het geven van een stedebouwkundige typologie wel relevant werd geacht.

Voor wat betreft de kernen binnen de gemeente Gennep kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

Gennep
De belangrijkste kern binnen de gemeente is de kern Gennep. De bebouwing van het oude stadje op de zuidelijke oever van de Niers is verreweg het grootst in omvang. In het begin van de negentiende eeuw lag de bebouwing nog steeds binnen de oude wallen aan weerszijden van de weg Nijmegen-Venlo, en langs de kruising van deze weg met de route naar het latere veer richting Oeffelt. Even buiten de wallen vormden een aantal uit het zuiden komende wegen een knooppunt.
Binnen de vroegere omwalling werden o.a. langs de Niersstraat, Zandstraat en aan de Markt panden in deze inventarisatie opgenomen. Langs de Niersstraat betrof het veelal panden uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Aan de Markt werden enkele panden aangetroffen uit het eerste kwart van de twintigste eeuw. Langs de Zandstraat, een doorgaande winkelstraat in het verlengde van de Markt werd het grootste aantal panden binnen de oude stad geïnventariseerd. Het betreft veelal bebouwing uit de periode van de tweede helft van de negentiende eeuw tot rond de eeuwwisseling. Opvallend in deze straat is het grote aantal door forse verbouwingen verminkte panden. Vermeldenswaard in dit gebied zijn o.a. de vroegere Genneper Molen uit 1898.

Dit betreft het gebouw van een vroegere fabriek voor houtbewerking die gebruik maakte van een waterrad. Het oorspronkelijke aanzien is sterk gewijzigd. Op korte afstand van deze vroegere molen werd het gebouw van een vroegere leerlooierij geïnventariseerd. Dit pand op de oever van de Niers dateert uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Aan de Niersstraat no. 13 staat een hoekpand met een fraaie houten cafépui daterend uit de tweede helft van de vorige eeuw. Aan de Zandstraat tenslotte bevindt zich het postkantoor uit 1902. Dit gebouw verkeert voor Gennepse verhoudingen in opmerkelijk gave staat en is onafgebroken als postkantoor in gebruik geweest.

Met de komst van de spoorwegen nam de werkgelegenheid in Gennep toe. Er kwamen bedrijfsgebouwen , een spoorbrug over de Maas en woningbouw van de Noord Brabants Duitse Spoorwegmaatschappij (NBDS). Deze ontwikkelingen leverden een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de Gennepse bebouwing tussen 1850 en 1940.
Buiten de omwalling werd o.a. langs de route naar het zuiden bebouwing uit de MIP periode aangetroffen. Langs de Brugstraat, Spoorstraat en Heyenseweg werden panden uit de onderzoeksperiode aangetroffen. Langs de Spoorstraat betreft het veelal winkelbebouwing uit de eerste decennia van de twintigste eeuw. Aan de Heyenseweg ligt de Moutfabriek Aurora met bijbehorende direkteursvilla. De fabriek dateert uit 1899 en is diverse malen na zware brandschade opgebouwd. Het gebouw is nog steeds als moutfabriek in bedrijf en is als industrieel archeologisch object van belang. De naastgelegen direkteursvilla uit 1898 verkeert nog vrijwel geheel in authentieke staat en bevat neo-renaissance elementen. Het woonhuis Spoorstraat 160 dateert uit 1872 en werd door de toenmalige NBDS gebouwd. Naar verluidt zou bij de bouw gebruik zijn gemaakt van restant materiaal van de gebouwde spoorbrug over de Maas. Oostelijk van de Spoorstraat, noordelijk van de Brabantweg dateert een groot gedeelte van de bebouwing uit de onderzoeksperiode. Aan de Emmastraat werden een aantal panden uit de jaren twintig en dertig geïnventariseerd.
In deze buurt werd een gebied met bijzondere waarden aangewezen.

Aan de westzijde van de Spoorstraat, ten noorden van de Brabantweg ligt het Voorhoevepark. Dit is eveneens aangemerkt als gebied met bijzondere waarden. Hierop zal in paragraaf 6.3 dieper worden ingegaan.

Eveneens langs de Heyenseweg bevindt zich woonbebouwing uit met name de jaren dertig.

Aan de oostzijde van de Heyenseweg verder zuidelijk liggen enkele gebouwen van de Augustinusstichting, een instelling voor geestelijk gehandicaptenzorg. Op het terrein van deze stichting was vroeger het Sanatorium Zonlichtheide gevestigd. Aan de straatzijde ligt een groep voormalige zonnehuizen van dit Sanatorium. Deze gebouwen dateren uit 1933/1934 en vertonen invloeden van het zakelijk expressionisme. Ze zijn ontworpen door F.J. Hopman uit Gennep. Een ander opvallend gebouw is het zgn. Rieten Dak, vroeger als nazorghuis en zusterswoning in gebruik, thans met een kantoorfunctie. Het betreft een ontwerp van architect Dinger uit Naarden uit 1930. Het gebouw heeft zoals de naam reeds aangeeft een rieten dak. Eveneens door Hopman te Gennep ontworpen is een voormalig klein paviljoen van het sanatorium met ook een rieten dak.

Bijzonder gebied Voorhoevepark

In het gebied ten westen van de Spoorstraat, noordelijk van de Brabantweg ligt het Voorhoevepark. Tot de bebouwing van dit complex behoren 36 panden verdeeld in 18 dubbele woonhuizen. Het betreft de huisnummers 1-47 en 8-46. Het ruimtelijk concept lijkt sterk beïnvloed door de tuinwijkgedachte. De panden beschikken over royale achtertuinen en zijn gesitueerd in een groene omgeving.
Vlak vóór en in de eerste wereldoorlog werd door de NBDS op eigen grond een huizenplan gerealiseerd dat volgens gegevens van de historische werkgroep Gennep reeds vóór 1896 ontworpen was. Het diende ter leniging van de woningnood onder de werknemers. De maatschappij kon nauwelijks bekwame vaklui aantrekken omdat geschikte woonaccomodatie tot dan ontbrak. Nadien kreeg het gebouwde complex officieel de naam van Voorhoevepark, genoemd naar de initiatiefnemer, president direkteur van de NBDS, de heer J.M. Voorhoeve. Archiefonderzoek in het kader van deze inventarisatie verricht heeft geen eenduidig uitsluitsel over de ontstaansgeschiedenis van het park opgeleverd. Er is een plan voor 14 woningen in een tuinwijk uit 1912 van woningvereniging Gennep. Het is echter niet bekend of dit plan gerealiseerd is , of dat het plan later door de NBDS is overgenomen. Er is namelijk ook een aanvraag van de NBDS uit 1917 voor 14 soortgelijke woningen. Een andere mogelijkheid is dat beide aanvragen gerealiseerd zijn en dat het aantal woningen daarna nog eens tot in totaal 36 is uitgebreid.

* Stedebouwkundige kwaliteit

Het gebied is planmatig opgezet. De panden binnen deze woninggroep vormen grotendeels een ruitpatroon.

De panden zijn halfvrijstaand met een bouwlaag onder een afgeplatte kap. De panden bezitten verzorgde details als gepleisterde hoekstenen in de rollagen en hardstenen dorpelstenen. Het geheel maakt een tuindorpachtige indruk.

* Historische betekenis

Deze woningbouw door de NBDS diende ter leniging van de woningnood onder de eigen werknemers. Voor de gemeente Gennep vormt deze woninggroep een bijzonder karakteristiek element.

* Gaafheid

De structuur van deze woninggroep verkeert nog in authentieke staat. De woningen hebben nauwelijks verbouwingen of renovaties ondergaan en hebben zo hun oorspronkelijk karakter bewaard.

* Zeldzaamheid

In vrijwel originele staat verkerende woningbouw voor personeel van spoorwegmaatschappijen met tuindorp-allures is in Limburg een zelden voorkomend verschijnsel.

Bijzonder gebied Groene Kruisstraat

In het gebied oostelijk van de Spoorstraat, ten noorden van de Brabantweg bevindt zich een tweetal complexen sociale woningbouw. Beide complexen vertonen tuinwijkachtige ontwikkelingen. Het betreft lage bebouwing met achtertuinen die tegen elkaar uitlopen. Een complex werd ontworpen van N.J. van Tiene uit Maastricht. Dit complex is gelegen aan de Groene Kruisstraat 74, de Steendalerstraat 83-97 en de St. Norbertusstraat 1-19. Deze woninggroep doet sterk denken aan de sociale woningbouw van architect Van Tiene rond het Blariacumplein te Venlo-Blerick.
Het complex te Gennep werd gebouwd ter bestrijding van de woningnood onder het spoor- en tramwegpersoneel op grond van de NBDS. Aansluitend aan het complex van Tiene bevindt zich een tweede complex waarvan architect en bouwjaar onbekend zijn. Dit complex is gelegen aan de
Groene Kruisstraat 58-70, de St. Norbertusstraat 2 en de St. Martinusstraat 9-23.

* Stedebouwkundige kwaliteit

Het gebied is planmatig van opzet. Het sociale woningbouwcomplex van Tiene bezit een U-vorm met rondboogvormige doorgangen naar het binnenplein.

De aaneengeschakelde woningen kenmerken zich door een bouwlaag onder een mansardedak. De hoekpanden worden geflankeerd door woningen in dwarsrichting onder een zadeldak in twee bouwlagen. Twee hoekpanden hebben een aan het stratenplan aangepast grondplan. De huizen hebben opvallend wit gesauste delen van de tweede bouwlaag.

Het tweede complex bestaat uit twee parallelle huizenrijen. De woningen zijn geschakeld via de berging en hebben een binnenhof met schuurtje. Een zestal panden is voorzien van een schilddak en lichtgeknikte zadeldaken op de berging.

* Historische betekenis

De sociale woningbouw van de Woningbouwvereniging Gennep, gebouwd voor het personeel van de NBDS, heeft voor de kern Gennep een aanzienlijke bijdrage betekend in de ontwikkeling van dit deel van het stadje.

* Gaafheid

De structuur van de beide woningcomplexen verkeert nog in authentieke staat. De bebouwing is waarschijnlijk recent gerenoveerd, toch is het oorspronkelijke karakter grotendeels bewaard gebleven.

* Zeldzaamheid

In redelijk originele staat verkerende sociale woningbouw is in Noord-Limburg een zelden voorkomend verschijnsel.

Overige kernen

Heijen
Rond 1850 bestond de kern Heijen uit enige bebouwing langs de weg Nijmegen-Venlo in het zuidelijk deel van de gemeente nabij de Maas. Heijen was destijds een kern met in aanzet lineaire bebouwing langs de hoofdweg en enkele zijwegen. Rond 1940 had in deze kern geen spectaculaire groei plaatsgevonden. Van deze kern werden slechts een zevental panden in deze inventarisatie opgenomen. Het betreft o.a. woonbebouwing uit de jaren dertig. Vermeldenswaard is de Gerardamolen oorspronkelijk uit 1862. Deze beltkorenmolen, een zgn. achtkante bovenkruier, werd in de tweede wereldoorlog verwoest, en in 1950 herbouwd.

Ottersum
De kern Ottersum bestond midden negentiende eeuw uit lintbebouwing langs een aftakking van de weg Venlo-Nijmegen in oostelijke richting naar het Duitse Kleef.

Deze weg volgde de loop van het riviertje de Niers en lag op de noordelijke oever. Deze kern had zich tussen 1850 en 1940 vooral naar het westen uitgebreid, in de richting van de kern Gennep en de rijksweg. De geïnventariseerde bebouwing bevindt zich m.n. aan het Raadhuisplein, langs de St. Jansstraat en Wilhelminastraat en langs de Ottersumseweg. Alle panden liggen langs of nabij de doorgaande route.
Van de bebouwing rond het Raadhuisplein verdient het vroegere raadhuis zeker vermelding. Het werd in 1902 gebouwd en bevat neo-renaissance elementen. De nabij gelegen pastorie uit 1830 verkeert eveneens nog in goede staat van onderhoud. De kerk van Ottersum aan de St. Jansstraat is een ontwerp van J. E. Schoenmakers uit Sittard en dateert uit 1930/1931. Dit gebouw bezit licht expressionistische invloeden.
Het pand 't Zand no. 1 betreft de ingrijpend verbouwde vroegere Coöperatieve Stoomzuivelfabriek St. Jan uit het laatste kwart van de vorige eeuw. De oorspronkelijke functie is nauwelijks nog herkenbaar. Langs de Ottersumseweg staat de windmolen De Reus uit 1850, gerestaureerd in 1956. Het betreft een beltkorenmolen, een zgn. bovenkruier. Aan de Kleefseweg ligt het voormalige klooster en pensionaat Maria Roepaan. Een creatie van C. Franssen uit Roermond in neo-gothische trant. Het gebouw werd in 1908 gebouwd en verkeert in slechte staat. Op korte termijn zal sloop plaats vinden. De overige geïnventariseerde panden in Ottersum betreffen veelal woonbebouwing uit de jaren dertig.

Ven-Zelderheide
Deze kern is gelegen langs dezelfde weg als Ottersum, in het oostelijk deel van de gemeente, nabij de rijksgrens met Duitsland. Rond 1850 bestond deze kern uit lintbebouwing op de noordoever van de Niers. Tussen 1850 en 1940 had een lichte uitbreiding en verdichting van de bebouwingslinten langs de weg Ottersum-Kleef (Zelderheide) en langs de daarvan in noordelijke richting aftakkende route bij de rijksgrens (Ven) plaats. In deze kern werden slechts een viertal panden in deze inventarisatie opgenomen. Een object betreft de windmolen "Rust na Arbeid" aan de Kleefseweg uit 1880. Dit is een beltkorenmolen een zgn. ronde bovenkruier, waarvan echter de wieken ontbreken. Het gebouw verkeert in een slechte staat van onderhoud.

Milsbeek
De meest noordelijke kern in de gemeente Gennep is de kern Milsbeek. Rond 1850 bestond deze kern uit enige lintbebouwing ten oosten van de weg Venlo-Nijmegen.

Rond 1940 had enige verdichting van de bestaande bebouwing plaatsgevonden. Van de hier geïnventariseerde panden verdienen een tweetal enige aandacht. De Potterie Jacobsladder langs de rijksweg betreft een aardewerkbedrijfje dat dateert uit ca. 1915. De staat van onderhoud is echter niet al te best. Het kerkgebouw van de parochie O.L.V. van Altijddurende Bijstand betreft een ontwerp van architect J. Coumans uit Nijmegen met elementen van de Neo-Gothiek.

Grubbenvorst

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Grubbenvorst dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt. De gemeente Grubbenvorst heeft in de periode 1850-1940 een geringe groei doorgemaakt met name in de vorm van verdichtingen langs bestaande wegen, zowel in de kern Grubbenvorst als in de kern Lottum. Derhalve is het geven van een stedebouwkundige typologie in dit kader niet relevant.

Voor wat betreft de kernen binnen de gemeente Grubbenvorst kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

Grubbenvorst
De kern Grubbenvorst heeft in het tijdvak 1850-1940 een zeer marginale groei doorgemaakt. De oorspronkelijke bebouwing lag rond en langs een wegenkruis. Het oude centrum wordt beschouwd als een kransakkerdorp, dat wil zeggen, een bebouwingsring rondom centraal gelegen akker- en/of weilanden. In de periode 1850-1940 vond enige verdichting van de bebouwing plaats. Verdichtingen hebben m.n. plaatsgevonden aan de Dorpstraat, de Kerkstraat en de Kloosterstraat. Het betreft veelal invullingen met traditionele sobere woonbebouwing uit de jaren twintig en dertig van deze eeuw. Opmerkelijke objecten in de bebouwing in Grubbenvorst zijn het gemeentehuis van architect Kropholler uit 1938 aan het Pastoor Vullinghsplein en het klooster van de Zusters Ursulinen "De Bisweide" aan de Schoolstraat. Het oudste gedeelte van dit klooster dateert uit 1870, andere gedeelten van het klooster zijn van jongere datum. Het betreft een zeer markant kloostercomplex van aanzienlijke omvang. Tot dit complex behoort o.a. een kloosterkerk.
De nog gave pastorie aan de Pastoorstraat verdient eveneens vermelding. Deze pastorie dateert uit ca. 1860. Aan de Schoolstraat tenslotte bevindt zich de gesloten hoeve "Elza" uit ca. 1930.

Lottum
Lottum kende van oorsprong kombebouwing met een lineaire ontwikkeling langs de hoofdweg in zuidelijke richting.

Ook deze kern heeft in de periode 1850-1940 slechts een geringe groei doorgemaakt. Met name langs de Veerweg, de weg naar het veer op de Maas, en de Hoofdstraat vond enige verdichting plaats. Dit gebeurde vooral in de vorm van woonbebouwing uit de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw. Vermeldenswaard zijn het markante woonhuis "Sunny-Home" aan de Veerweg uit ca. 1926 en het woonhuis aan de Broekhuizerweg no. 2 uit 1913. Beide panden verkeren nog in een vrijwel authentieke staat en bezitten diverse fraaie details en decoratieve elementen.

Meerlo-Wanssum

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk kan de gemeentebeschrijving van Meerlo-Wanssum met de volgende opmerkingen afgerond worden. Gedurende de periode 1850-1940 vond in deze gemeente bebouwingsuitbreiding plaats door een geleidelijke invulling en uitbreiding van de bestaande nederzettingsstructuren. Dientengevolge is het geven van een stedebouwkundige typologie niet relevant.

De in het kader van het MIP geïnventariseerde bebouwing bevindt zich in de kernen Blitterswijck, Geijsteren, Meerlo, Swolgen, Tienray en Wanssum. Het betreft hier in overgrote mate objecten in een negentiende eeuws traditionele of sober traditionele stijl, in totaal een kleine tachtig eenheden.
De in Blitterswijck geïnventariseerde objecten liggen verspreid over de hele kern. Langs de Antoniusstraat, de Jan Franssenstraat, de Kerkstraat, de Kortestraat en de Ooyenseweg.
In de kleine kern Geijsteren is relatief veel negentiende eeuws traditionele bebouwing aangetroffen. In totaal zijn acht panden langs de in elkaars verlengde liggende Wanssumseweg, Dorpsstraat en Oostrumseweg geïnventariseerd, één langs de Monendijk.
Meerlo heeft een hoofdverkeersader die gevormd wordt door het Moleneind, de Hoofdstraat en het begin van de Tienrayseweg. Hier bevinden zich vijftien van de in totaal negentien te Meerlo geïnventariseerde panden. De overige vier liggen aan de Mgr. Jenniskensstraat, de Dorpbroekstraat en de Julianastraat. Een aparte vermelding verdienen de twee negentiende eeuwse panden aan de Hoofdstraat 13 en 20, plus het twintigste eeuwse woonhuis aan de Hoofdstraat 78 waar door de doordachte aanbouw van een garage de harmonie van de gevelopbouw nog is versterkt.
Ook in Swolgen bevinden zich de meeste geïnventariseerde objecten langs de hoofdverkeersader Molenstraat-Mgr. Aertsstraat. Verder zijn er bebouwingseenheden langs de Kasteelweg, de Donkstraat, de Sijsstraat en Legert aan het MIP-bestand toegevoegd.

Het beeldbepalende, maar in slechte staat verkerende pand Mgr. Aertsstraat 5, het herenhuis Mgr. Aertsstraat 6, het pand Mgr. Aertsstraat 8, het met een rieten kap bedekte voormalige boerderijtje aan de Mgr. Aertsstraat 18 en de Gunhof aan de Kasteelweg kan men beschouwen als de belangrijkste krenten in de Swolgense pap.
Tienray is de kern die tussen 1850 en 1940 het sterkst gegroeid is. De geïnventariseerde bebouwing uit deze periode bevindt zich langs de Spoorstraat, de Kloosterstraat, de Swolgenseweg en de Stationslaan. De drie eerstgenoemde wegen vormen een driesprong in het centrum van deze kern.
De meest in het oog springende objecten zijn De Pastorie en het Missieklooster St.Joseph langs de Kloosterstraat, plus de schoorsteen van de voormalige steenfabriek de Boerenoven en de in slechte staat verkerende panden van de voormalige Firma Janssen aan de Spoorstraat.
Van groot belang is het door een recente renovatie in zeer goede staat verkerende voormalige stationsgebouw Meerlo-Tienray (1882) aan de spoorlijn Venlo-Nijmegen. Het is het enige resterende authentieke station langs het Limburgse deel van deze in 1883 geopende spoorwegverbinding.
In de kern Wanssum tenslotte is het aantal geïnventariseerde objecten geringer. Zij liggen bovendien verspreid over de Geijsterseweg, de Pastoorstraat, de Tiendstraat, de St.Leonardsweg en de Venrayseweg. Een opmerkelijke verschijning vormt de in 1934 in de monding van de Grote Molenbeek aangelegde industriehaven.

Mook en Middelaar

De gemeente Mook en Middelaar heeft in de periode 1850-1940 een geringe groei doorgemaakt met name in de vorm van verdichtingen langs bestaande wegen. Dit geldt voor alle kernen in de gemeente waarvan panden in deze inventarisatie zijn opgenomen. Het betreft de kernen Mook, Molenhoek, de Bisselt, Middelaar en Plasmolen. Het geven van eèn stedebouwkundige typologie wordt derhalve niet relevant geacht.

Voor wat betreft de kernen binnen de gemeente Mook en Middelaar kunnen de volgende conclusies getrokken worden.

De kern Mook had van oorsprong een lineaire structuur en bestond midden negentiende eeuw uit een tiental panden in de smalle ruimte tussen de rijksweg en de Maas.
Rond 1935 bestond deze kern in feite uit twee bebouwingslinten langs de rijksweg, en de daarmee parallel lopende weg langs de Maas,

en een klein bebouwingslint langs de in oostelijke richting van de rijksweg aftakkende d'Avillaweg.

De in de kern Mook geïnventariseerde panden bevinden zich in hoofdzaak langs de Kerkstraat en de Rijksweg. Het betreft veelal woonbebouwing uit de jaren twintig en dertig in een sober traditionele stijl. Vermeldenswaard in deze kern is de kerk van de H. Antonius Abt, weliswaar van oudere datum maar rond 1910 door C. Franssen belangrijk uitgebreid. Langs de rijksweg liggen de gebouwen van de Katholieke Rijn- en Binnenvaartschool. Het betreft de gebouwen van het voormalige klooster "Maria" van de Zusters Franciscanessen. Het dateert van 1923 en verkeert nog in vrijwel authentieke staat.

De kern Molenhoek bestond rond 1850 uit een kleine lineaire nederzetting op de noordwestelijke grens van de gemeente. In de periode tot 1935 had Molenhoek een uitbreiding en verdere invulling van haar lineaire structuur ondergaan. De bebouwing bevond zich langs een drietal straten. De in deze inventarisatie opgenomen panden bevinden zich m.n. langs de Stationsstraat en de Rijksweg.
Langs de Stationsstraat werd het grootste aantal panden geïnventariseerd. Deze straat is in feite een langgerekt lint MIP bebouwing met in hoofdzaak een woonfunctie. De meeste huizen langs deze straat werden tussen 1920 en 1940 gebouwd. Een tweetal witte landhuizen met rieten daken zijn opvallende elementen in deze straat. Deze huizen zijn mogelijk ontworpen door J. Beckers rond 1920.

De kerk van de O.L.V. van Zeven Smarten van C. en J. Franssen uit Roermond mag eveneens niet onvermeld blijven. Deze kerk dateert uit 1934 en vertoont neogothische elementen. De kerk is door een uitbouw aan het koor verbonden met een oudere kapel die haaks op de jongere kerk staat. Deze kapel is in neo-gothische trant gebouwd.

Even buiten de kern Molenhoek bevindt zich een object van groot belang. Dit betreft het voormalige Jachtslot De Mookerheide. Dit opvallend gesitueerd gebouw domineert de omgeving vanwege de ligging op de rand van het plateaugebied. Het dateert uit 1903 en is een ontwerp van Oscar Leeuw uit Nijmegen. Het slot vertegenwoordigd de abstract-geometrische richting in de Jugendstil.
De oprijlaan naar het kasteel begint met een smeedijzeren inrijhek met Jugendstil-motieven. Het gebouw zelf bezit een grote uitkijktoren op het noordwesten en een tuitgevel met kleine hoektoren op het noordoosten. Niet alleen het exterieur, ook het interieur is zeer belangwekkend.

Het vrijwel geheel intact gebleven interieur werd ontworpen door Oscar en Henri Leeuw en sluit perfect aan bij het exterieur. Het interieur is stilistisch en abstract van vormgeving bijvoorbeeld in de meubels, lambrizeringen, galerijen en trappartijen. De objectbeschrijving gaat uitvoeriger in op dit bijzonder waardevolle en unieke gebouw.
De aangebouwde kloostervleugel is van recenter datum.

In de overige kernen werden slechts enkele panden of objecten geïnventariseerd. Vermeldenswaard in de kern Plasmolen is het pand Schildersweg no. 8. Dit betreft een houten huis met rieten dak gedateerd ca. 1930.

Tegelen

Ter afronding van de inventarisatie van de gemeente Tegelen dienen de volgende opmerkingen te worden gemaakt.
De gemeente Tegelen heeft in de periode 1850-1940 een ongekende ruimtelijke en economische groei doorgemaakt. Voor de fysiek-ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Tegelen zijn twee factoren bepalend geweest. Enerzijds bood de gemeente vanwege haar ligging gunstige vestigingsplaatsfactoren voor opkomende industriële activiteiten, anderzijds trok het heersende liberale religieuze klimaat in de gemeente vele religieuze vervolgden van over de Duitse grens. De eerste factor heeft met name op de ruimtelijke ontwikkeling van de kern Tegelen een grote uitwerking gehad, terwijl de komst van vervolgde buitenlandse geloofsorden en dier bouwactiviteiten verantwoordelijk is geweest voor de ontwikkeling van het dorp Steyl.
In het kader van de inventarisatie is het "religieuze" deel van Steyl, dat in het zuiden wordt begrensd door de Veerweg, in het zuidoosten door de Waterloostraat, in het westen door een deel van de Kloosterstraat, in het oosten door de Arnoldus Janssenstraat, de Tuinstraat en de kloostermuur parallel aan de Arnoldus Janssenstraat, aangewezen tot bijzonder gebied. De aanwezigheid van diverse 19e eeuwse kloostergebouwen met bijbehorende parken, tuinen en tuinmuren gesitueerd in een besloten gebied, schept een sterk neo-gothisch geheel dat naar Limburgse maatstaven bezien als uniek mag worden omschreven. Vanwege de hoge zeldzaamheidswaarde van een dergelijke samenclustering van religieuze bebouwing uit de MIP-periode en vanwege de rol in de cultuurgeschiedenis is het Steyler dorp binnen de zojuist beschreven grenzen aangewezen tot bijzonder gebied.

V.w.b. de fysiek-ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Tegelen in de periode 1850-1940 dient het volgende te worden opgemerkt.
In 1850 bevond zich in de gemeente Tegelen slechts woonbebouwing rond de Posthuis-, de Enger- en de Beekstraat. Door de aanwezigheid van gunstige vestigingsplaatsfactoren, zoals de relatieve nabijheid tot kleigroeves, de aanwezigheid van transportmogelijkheden over de Maas, de spoorlijn Venlo-Roermond alsmede de Rijksweg, vestigden zich in het laatste kwart van de 18e eeuw diverse keramische bedrijven in Tegelen. Navenant was het hoge tempo van de industrialisering. Van de originele industriële bebouwing zijn diverse overblijfselen aangetroffen, zoals de Canoy-Herfkens Steenfabrieken aan de Venloseweg, de fabrieken van de gebroeders Teeuwen aan de Kaldenkerkerweg, de dakpannenfabriek J. Kurstjens aan de Nassaustraat enz.. De komst en ontwikkeling van de keramische en de metaalindustrie heeft niet alleen tot een wijziging in het grondgebruikspatroon geleid, maar heeft tevens geleid tot ruimtelijke verdichtingen van de bebouwing langs wegen lopend vanuit de bestaande kern naar industriële vestigingen. Deze ontwikkelingen hebben zich afgespeeld aan de Spoorstraat (met name woonbebouwing uit het eerste kwart van deze eeuw), aan de Gasthuisstraat in de vorm van traditionele woonbebouwing uit de jaren dertig en aan de Kerkstraat alwaar een diverser bebouwing zich heeft gevormd. Vervolgens heeft de radiale structuur zich verdicht tot een in aanzet concentrisch wegenpatroon.

Naast de keramische industrie heeft ook de metaalindustrie een aandeel gehad in de ruimtelijke ontwikkeling van de gemeente Tegelen. Van de metaalindustrie uit de MIP-periode zijn o.a. de volgende relicten aangetroffen:
- ijzergieterij Industria (1854) aan de Metaalstraat, thans in gebruik als jachtwerf;
- ijzergieterij Hekkens (1888, 1894) aan de Hoogstraat, thans nog in bedrijf;
- ijzergieterij Thijssen (1911) aan de Parallelweg, kantoor en gebouwen zijn ontworpen door de architect L. Noten;
- machinefabriek Poeth en Zn. (1921, 1928) aan de Hoogstraat.

Naast de direct waarneembare industriële vestigingen is er ook sprake geweest van een indirecte ruimtelijke uitwerking op de ontwikkeling van de kern Tegelen. De welvaartstijging die gepaard ging met de economische groei in de gemeente leidde tot de bouw van kapitale villa's en landhuizen t.b.v. welgestelde industriëlen. De villa's zijn aangetroffen op locaties nabij de bedrijven of op beter gesitueerde plaatsen binnen de gemeente.

Voor de bouw van de villa's werden doorgaans architecten ingehuurd met een meer dan locale uitstraling.
In dat kader moet worden gewezen op:
De villa van Hekkens aan de Venloseweg, gereed gekomen in 1906 naar ontwerp van de Maastrichtse architect H. Houx. Twee prachtige Jugendstil annex Art Nouveau villa's van de tabaksfabrikant Kreykamp aan de St. Michaelstraat in Steyl. Beide villa's zijn in 1906 ontworpen door de Venlose architect P. Rassaerts.
Het landhuis van H. Teeuwen aan de Venloseweg, in 1932 ontworpen door de Blerickse architect J. Grubben.
Villa Maria inclusief laboratorium van A. Russel aan de Kaldenkerkerweg, vermoedelijk rond 1910 gebouwd. Het landhuis van Basten Batenburg aan de Kasteellaan, in 1928 ontworpen door J. Grubben. En het woonhuis van de industrieel A. van Doesborgh aan de Spoorstraat, een in expressionistische stijl ontworpen woning uit 1932 van de hand van J. Grubben.

Bovenstaande zaken hebben met name betrekking gehad op de kern Tegelen. Voor het dorp Steyl golden eigen regels.
Rond 1850 bestond Steyl uit enkele boerderijen en koopmanshuizen. Vanaf 1875 bood het dorp een schuilplaats voor religieus vervolgden uit Duitsland, die t.g.v. de Kulturkampf gedwongen waren het land te verlaten. Dit leidde in het laatste kwart van de vorige eeuw tot een vestigingsboom van religieuze orden. Bestaande boerderijen werden opgekocht, verbouwd en uitgebreid. In een kort tijdsbestek nam de kloosterbouw en afgeleide bouwactiviteiten een hoge vlucht. Daarvoor werd een beroep gedaan op architecten uit het thuisland van de orden. De kloosterbouw concentreerde zich rond de Michaelstraat, de Kloosterstraat en de Zustersstraat. Van de religieuze orden zijn de volgende kloosters geïnventariseerd:
- de paters van de Societas Verbi Dei, gesitueerd aan de St. Michaelstraat met de bijbehorende prachtige neo-gothische St. Michaelskerk gereedgekomen in 1884, ontworpen door de Keulse architect Prill;
- het slotklooster van de roze zusters aan de Kloosterstraat daterend uit 1914; thans is de Orde der Dienaressen van de H. Geest van Altijddurende Aanbidding in het klooster gevestigd;
- het H. Hartklooster van de blauwe zusters aan de Zusterstraat uit 1901;
- het St. Josephklooster aan de Waterloostraat; thans is de Orde van de Zusters der Goddelijke Voorzienigheid in het klooster gehuisvest; diverse gebouwen alsmede de kapel zijn in 1901 en 1903 door de Venlose architect C. Franssen ontworpen.

Naast kloostergebouwen zijn diverse afgeleide bouwobjecten geïnventariseerd, zoals een watertoren uit 1910, naar ontwerp van de Duitse pater P. Scholl, kapelletjes aan de Zuster- en Waterloostraat, strekkende meters kloostermuren
alsmede woonbebouwing uit het begin van deze eeuw gelegen aan de Kloosterstraat.
De groei van de woonbebouwing in Steyl heeft zich in de periode 1850-1940 met name afgespeeld aan de Steylerstraat in de richting van Tegelen en vanuit Steyl in de richting van de oude Rijksweg.

Speciale aandacht dient voorts te worden gevestigd op het raadhuis ontworpen door F. Peutz in 1939. Het raadhuis bevat classicistische invloeden en vormt een eerbetoon aan de grootheid van Tegelse bevolking, gezag en bronnen van welvaart. In het door Ch. Eyck gecomposeerde tympanon worden de voor de ontwikkeling van Tegelen van belang zijnde industrieën (de ijzergieterijen, de machine-industrie, de landbouw en de klei-industrie), allegorisch uitgebeeld.

Als ultieme artefactiële neerslag van de Tegelse welvaart kunnen de graven aan de Kerkhoflaan worden gezien. Opmerkelijk is de grafkelder van de fam. Teeuwen, in 1930 ontworpen door J. Grubben, alsmede het familiegraf van J. Kurstjens daterend van 1939.

Voorzover in archiefmateriaal kan worden nagetrokken zijn in de gemeente Tegelen in de periode 1850-1940 diverse architecten van locale en regionale betekenis actief geweest.
Locale grootheden zoals L. Noten en J. Clabbers, samen goed voor bijna 40 objecten, hebben overwegend traditionele woonbebouwing uit de jaren dertig ontworpen. Daarnaast zijn werken aangetroffen van architecten met een regionale uitstraling, wier kantoor bovendien in Venlo gevestigd was.
De belangrijkste daarvan zijn: P.Rassaerts (2 objecten), een vertegenwoordiger van de Art Nouveau; H. Rijven (1 complex), voormalig gemeente-architect van Venlo; C. en J. Franssen (6), gespecialiseerd in religieuze bebouwing; A. Holten (2), actief in het begin van deze eeuw; Jules Kayser (1), vertegenwoordiger van de Amsterdamse School; A.J. Rats (3), traditionele bebouwing met eigen vormentaal; L. Beckers (5), landhuizen uit de jaren dertig; J. Grubben (6), traditionele bebouwing met licht expressieve invloeden uit de jaren twintig en dertig; L.Soree (2) en H. Seelen (1), wiens oeuvre diverse architectuurstromingen uit het eerste kwart van deze eeuw overlapt.

Deze architecten hebben een groot aandeel gehad in de ruimtelijke en architectonische ontwikkeling van de gemeente Tegelen en hebben daarmee haar gezicht bepaald.

Overige aandachtspunten

Ten noorden van de kern Tegelen bevindt zich aan de Broeklaan/Ariënslaan/R. de Beerenbrouckstraat een woningbouwcomplex van 25 arbeiderswoningen ontworpen door H. Rijven. De woningen zijn in 1930 gebouwd in opdracht van de Tegelse Woning-bouw Vereniging. Het complex vertoont lichte aanzetten van een stedebouwkundige invulling.

Voorts dient de aandacht te worden gevestigd op het begin jaren dertig woongebied rond de H. Hartkerk, ingeklemd tussen de Kaldenkerkerweg in het noorden, de spoorlijn Venlo-Roermond in het westen en de Provinciale weg in het oosten. Naast traditionele woonbebouwing aan de Nachtegaalstraat is woonwinkelbebouwing aangetroffen aan de Mariastraat en een school aan de St. Annastraat. Daarmee heeft het gebied een selfsupporting karakter gekregen gebaseerd op de wijkgedachte.

Buiten de in het voorgaande beschreven zaken bevat Tegelen nog een aantal interessante objecten in het buitengebied.
Ten oosten van de kern Tegelen, aan de Vrijenbroekweg en aan Egypte zijn restanten van smalspoortunnels aangetroffen aangelegd voor het transport van klei van de groeve naar de kleiverwerkende fabrieken. Deze tunnels zijn vermoedelijk in het begin van deze eeuw aangelegd en uit diverse materialen vervaardigd (beton, baksteen). Verder zijn er smalspoorrails op diverse plaatsen aangetroffen, zoals op het fabrieksterrein van Canoy-Herfkens.

In het meest oostelijk deel van de gemeente Tegelen ligt aan de Ulingsheide de gelijknamige abdij. Het oudste MIP-deel stamt uit 1888 en betreft in traditioneel-ambachtelijke stijl uitgevoerde woonverblijven. De abdijkerk uit 1925-1928 is het geesteskind van de architect F.H. Stoks en broeder A. Koevoet, die tesamen zorg hebben gedragen voor een in neogothische stijl uitgevoerde abdijkerk. Tot het complex behoren tevens een voormalig gasthuis c.q. poorthuis uit 1905, een bottelarij/distilleerderij en diverse stalgebouwen.

Voorts is er in het buitengebied in beperkte mate verspreide bebouwing aangetroffen van traditioneel agrarische aard.

Venlo

Op grond van de inventarisatiegegevens zijn in Venlo aan enkele gebieden bijzondere waarden toegekend.

A. Bijzonder gebied Wilhelminapark.

Aan de noordoostzijde van de oude kern van Venlo ligt een Villapark. In 1888 ontwikkelde Johannes Kayser, stadsarchitect van Venlo, een plan voor een Villapark op de lokatie van het voormalige Fort Ginkel. De vestingwerken van dit fort waren eerder opgenomen in het ontmantelingsplan van " de ingenieur voor de ontmanteling der vestingen" F.W. van Gendt. Dit plan voorzag niet in de aanleg van het Villapark. De Belgische tuinarchitect L.R. Rosseels uit Leuven gebruikte voor dit park voorbeelden uit de Engelse landschapsstijl met als hoofdelementen gebogen lijnen, boomgroepen, waterpartijen en veel doorzichten speciaal vanuit de huizen. Het centrale element in het park is de Wilhelminaboom met hieromheen een uit 1898 daterend smeedijzeren hekwerk, dat o.a. versierd is met vergulde kroontjes. Een ander opmerkelijk element is de fontein van M. De Klerk (Amsterdam) met sculpturen van Hildo Krop, die in 1921 de plaats innam van een oudere voorganger. De in 1892 opgerichte N.V. Puteanus park Vereniging was eigenaresse van de bouwgrond. Deze vereniging stelde zich ten doel : "den bloei en de verfraaiing der stad door aankoop van bouwterreinen, de stichting van villa's en de verhuizing en den verkoop dier onroerende goederen" . Toen de Vereniging in 1908 liquideerde waren een aanzienlijk aantal percelen onbebouwd: de 33 kadastrale percelen waren slechts bezet met negen enkele en drie dubbele villa's. De eerste villa, Puteanus geheten en thans bekend als het K.L.M.B. Huis, werd in 1893 gebouwd. Het duurde enkele decennia voordat alle kavels waren verkocht en bebouwd. In deze villa's zijn dan ook diverse bouwstijlen en stijlinvloeden vertegenwoordigd. Neorenaissance, eclecticisme, neo-classicisme, invloeden van de Amsterdamse School en zakelijk expressionisme komt men hier tegen. Tot de architecten behoren namen als Kayser, Seelen, Rassaerts, Rijven en Wielders. In paragraaf IV wordt dieper ingegaan op het in Venlo uitgevoerde werk van enkele belangrijke architecten.

Nadere beschrijving bijzondere waarden

* Historische stedebouwkundige kwaliteit

De aanleg van het Villapark op de plaats van het voormalige Fort Ginkel is een belangrijke uiting van

de 19e eeuwse stedebouwkundige uitleg . Het Villapark heeft een planmatige opzet en vertoont een rijke schakering aan bouwstijlen uit de periode 1890-1940. De kwaliteit van het ruimtelijk concept is door de betrokkenheid van de architecten Kayser sr. en Rosseels verhoogd.
Het Villapark vormt een zeer markant element in het Venlose stadsbeeld dat sterk afwijkt van het karakter van de overige Venlose bebouwing.

* Gaafheid

Het Villapark heeft zijn authenticiteit in grote mate bewaard. De 24 vooroorlogse en vijf na de tweede wereldoorlog gebouwde villa's zijn veelal nog in redelijk gave en authentieke staat. De karakteristieke groenvoorziening van de parkaanleg is nog in redelijke mate intact en maakt het park tot een besloten geheel dat zich afzondert van de drukte in de nabijgelegen stadskern.

* Zeldzaamheid

Villaparken met een rijke schakering aan authentieke gebouwen, bouwstijlen en een nog redelijk intact gebleven parkaanleg zijn in Limburg zeer zeldzaam.

Bijzonder gebied sociale woningbouw Dr. Poelsplein e.o.

Rond het Dr. Poelsplein bevindt zich een planmatig aangelegd sociale woningbouwcomplex met een ruimtelijk concept dat sterk doet denken aan een tuinwijk. Het complex bestaat uit laagbouw in een groene omgeving (voor- en achtertuintjes), heeft een gevarieerd stratenpatroon, en heeft een centraal gelegen monument. Bovendien worden de huizenrijen onderbroken door met zorg vormgegeven hoekpanden. Het complex werd ontworpen door de bij de Ons Limburg aangesloten architect A. Knipschild. Deze architectengroep ontwierp tussen 1925 en 1930 vele groepen woningen in Limburg.
De panden Kaldenkerkerweg 113-159 vormen de zgn. "betere woningen" in een complex van in totaal 94 woningen gelegen aan het Dr. Poelsplein, Van Vogelsanckstraat, Dr. Derckxstraat en Papegaaistraat.

Nadere omschrijving bijzondere waarden.

* Stedebouwkundige kwaliteit

Ofschoon het gebied planmatig is opgezet vertoont het een grillig stratenverloop, waarin een duidelijke structuur ontbreekt .

De woningen kunnen onderverdeeld worden in twee typen:
-de woningen aan de Kaldenkerkerweg;
-de arbeiderswoningen aan de overige daarachter gelegen straten.
De woningen aan de Kaldenkerkerweg vallen op door de op bijzondere wijze vormgegeven hoekpartijen.
De in groepen aaneengesloten arbeiderswoningen zijn opgetrokken in een sober, traditionele stijl en worden onderbroken of besloten door panden met kleine topgevels.
Centraal in het complex ligt het kleine Dr. Poelsplein met een beeldengroep van de Heilige Familie, geflankeerd door twee plaquettes van Dr. Poels en Dr. Derckx. Dit monument werd ontworpen door C. L. Vos en dateert uit 1931.
Het complex is door de gemeente aangewezen als beschermd stadsgezicht.

* Stedebouwkundige betekenis

Het gehele complex rond het Dr. Poelsplein neemt een markante plaats in het omringende stadsbeeld van Venlo. Dit zowel door zijn planmatige opzet als door zijn bijzondere vormgeving.

* Gaafheid

De structuur van dit arbeiderswoningencomplex verkeert in authentieke staat. De bebouwing heeft echter in de loop der tijd moderniseringen ondergaan. Het oorspronkelijke karakter van de buurt is desalniettemin bewaard gebleven.

* Zeldzaamheid

In redelijk originele staat verkerende sociale woningbouw op dergelijke grote schaal uit het interbellum komt in Noord-Limburg zelden voor.

Bijzonder gebied Blariacumplein

Ook in het stadsdeel Blerick bevinden zich planmatig aangelegde sociale woningbouwcomplexen met een tuinwijk-karakter, waarvan het Blariacumplein het centrum is. Tot dit complex behoren 32 arbeiderswoningen van architect J.L.Grubben te Blerick, gelegen aan de Blariacumstraat 7-23, Kleine Parallelstraat 1-13, de Nieuwborgstraat 114-137 en de Ottostraat 4-14. De woningen werden in 1922 gebouwd in opdracht van de Woningbouwvereniging Blariacum. Een jaar later werden 32 woningen van de Maastrichtse architect N.J. van Tienen gerealiseerd.

Deze panden zijn verdeeld over het Blariacumplein 2-24, Blariacumstraat 2-26 en Grote Parallelstraat 18-30. In 1939 bouwde architect J.L. Grubben in opdracht van de Zusters van de Goddelijke Voorzienigheid te Steijl-Tegelen een kleuterschool, die thans als kinderdagverblijf is ingericht. Dit pand vormt in feite de schakel tussen de oudere woningbouwcomplexen van Grubben en van Tienen.

Nadere omschrijving bijzonder waarden.

* Stedebouwkundige kwaliteit

Ofschoon het gebied planmatig is opgezet, heeft het gebied geen stratenverloop met een opmerkelijke structuur. Het complex van Grubben is opgebouwd in een carré, de woningen van Van Tienen in een grillig lint. Grubbens complex heeft twee typen halfvrijstaande woningen met decoratief pleisterwerk in de topgevels. De woningen van Van Tienen kenmerken zich door een roodbruine baksteen optrek tot halverwege de tweede bouwlaag, de bovenste helft is in kalkzandsteen uitgevoerd en de topgevels zijn recent voorzien van een houten beschot. Alle woningen kunnen echter gekarakteriseerd worden als traditioneel en sober. Het Blariacumplein is door de gemeente aangewezen als beschermd stadsgezicht.

* Historische betekenis
De sociale woningbouw van de Woningvereniging Blariacum heeft aanzienlijk bijgedragen tot de ontwikkeling van het stedelijk karakter van het vóór 1940 nog bij de gemeente Maasbree behorende Blerick.

* Gaafheid
De structuur van de woningcomplexen is nog in authentieke staat, maar de bebouwing daarvan is echter in 1977 en 1979 gemoderniseerd. Het oorspronkelijke karakter van het Blariacumplein en omgeving is echter bewaard gebleven.

* Zeldzaamheid
In redelijk originele staat verkerende sociale woningbouw van enige omvang uit het interbellum is in Noord-Limburg een zelden voorkomend verschijnsel.

Bijzonder gebied Mutsaersstichting
Aan de rand van Venlo vinden we de gebouwen van de Mutsaersstichting. Dit is thans een instelling voor de verpleging van psychiatrische patiënten. De gebouwen zijn een ontwerp van Jules Kayser. Het hoofdgebouw dateert uit 1929/1930 en bezit een heldere symmetrische bouwmassa met een sterke horizontale werking.

Een kapel, die haaks op het hoofdgebouw is geplaatst, vormt de verbinding met een tweede, parallelle bouwmassa. Aan de linkerzijde van de kapel bevindt zich een commandobunker van het nabijgelegen voormalige vliegveld Fliegerhorst Herungen.
De gestileerde boot-vorm is goed te herkennen in het hoofdgebouw. Zo heeft het gebouw aan de linker- en rechterzijgevel uitbouwen in de vorm van een scheepsboeg. Het overheersen van de horizontale lijn in de basementen, raampartijen en daklijsten is eveneens goed herkenbaar. De tweede bouwmassa heeft o.a. een watertoren. Hier fungeert een ronde erker als boeg. In het aangrenzende park bevindt zich het mausoleum waar Mgr. Mutsaers begraven werd. Dit sobere ontwerp is eveneens van de hand van Jules Kayser. Het mausoleum, een kleine fontein en het hoofdgebouw liggen in een zichtlijn. Vanaf het mausoleum gezien is wederom de bootvorm goed herkenbaar. De watertoren fungeert dan als stuurhut.

Nadere omschrijving bijzondere waarden.

* Stedebouwkundige betekenis
Door zijn bijzondere situering op de steilrand ten oosten van de stad Venlo, en door de doordachte vormgeving neemt het geheel in zijn omgeving een aparte plaats in.

* Gaafheid
Het hoofdgebouw en mausoleum verkeren beiden in nagenoeg originele staat. Interne aanpassingen van het hoofdgebouw doen geen afbreuk aan de unieke vormgeving.

* Zeldzaamheid
Gebouwen met een dergelijke vormgeving, gesitueerd op een markante plaats in het landschap bovendien in vrijwel authentieke staat verkerend, zijn in Limburg zeldzaam.

Bijzonder gebied Frederik Hendrik kazerne

Begin 20e eeuw waren de militaire gebouwen uit de Venlose binnenstad verdwenen en werden de militairen gelegerd aan de westzijde van de Maas. In 1910 werd hier de bouw van een nieuwe kazerne aanbesteed. Deze kreeg de naam Frederik Hendrik kazerne. Het huidig kazerneterrein heeft de ingang aan de Garnizoenweg en wordt omgeven door de Horsterweg, Kazernestraat en de spoorlijn Roermond-Nijmegen. Het complex heeft een rechthoekig grondplan en de gebouwen zijn gelegen rond een centraal exercitieterrein. Diverse gebouwen en de loodsen werden tussen 1912 en 1914 ontworpen door genie-architecten.

Zij verkeren tot op de dag van vandaag in redelijk authentieke staat en vormen in Limburg de vroegste voorbeelden van militaire bouwactiviteit uit de periode 1850-1940.
Uit de periode 1912-1914 stammen : het stafgebouw, 1913 (gebouw A); onderofficiersmess De Schans, 1913 (gebouw I); legeringsgebouwen, 1912 (B,C,E en F); het kantoor van Ontwikkeling en Ontspanning, 1912 (gebouw Z); twee voormalige paardestallen uit 1913 (V en S), thans loodsen; de Militaire Geneeskundige Dienst, 1914 (gebouw W); de KAZCO, 1913 (gebouw T); de oude sporthal, 1913 (gebouw K) en de gebouwtjes AH, AN, AP en AQ (1912-1914).

Nadere omschrijving bijzondere waarden.

* Stedebouwkundige betekenis
Het gehele kazernecomplex neemt in het stadsdeel Blerick een markante plaats in. Dit zowel door zijn planmatige opzet als door zijn bijzondere vormgeving.

* Gaafheid
De vooroorlogse gebouwen op het kazerneterrein verkeren vrijwel allen in authentieke staat, weliswaar hebben enkele loodsen een andere functie gekregen echter het exterieur is intact gebleven. Het centrale excercitieterrein is eveneens ongewijzigd gebleven.

* Zeldzaamheid
In nog vrijwel authentieke staat verkerende kazernecomplexen met een centraal excercitieterrein zijn in Limburg zeldzaam. Het complex behoort tot de vroegste kazernebouw in deze provincie.

Aandachtspunten

Voormalig militaire terrein
De bebouwing aan de Prinses Beatrixstraat, de Prinsenhofstraat, de Lohofstraat, Keullerstraat en de Deken van Oppensingel maakt deel uit van de planmatige stedebouwkundige uitleg uit de jaren 1920 en 1930. De stadsarchitect Jules Kayser bijvoorbeeld ontwierp in dit stadsdeel diverse markante panden zoals de voormalige Huishoudschool St. Anna aan de Prinses Beatrixstraat, de voormalige pastorie en de brandweerkazerne aan de Lohofstraat, de Gemeente Spaarbank aan de Prinsenhofstraat en het opvallende hoekpand aan de Keullerstraat.
In de tijd dat Jules Kayser veel in deze hoek van de stad bouwde (1925-1935) vertoonde zijn werk speelse architectonische kenmerken.

In de voormalige huishoudschool uit 1922 zijn duidelijke horizontale elementen waarneembaar die vooral ook kenmerkend zijn voor de hierop volgende periode. In de brandweerkazerne zien we o.a. plastische elementen die invloed hebben ondergaan van de Amsterdamse School. Een belangrijk werk van Kayser is de voormalige Spaarbank aan de Prinsenhofstraat.

Fliegerhorst Herungen
In de onmiddellijke nabijheid van de Mutsaersstichting aan de overzijde van de Postweg bevinden zich enkele restanten van een vroeger vliegveld. Het betreft restanten van het voormalige Duitse vliegveld Fliegerhorst Herungen uit de tweede wereldoorlog. In oktober 1940 begonnen de Duitsers hier met de bouw van het grootste vliegveld in bezet Europa. In maart 1941 werd het in gebruik genomen. Er werden hangars, commandobunkers, start- en landingsbanen en een verkeerstoren gebouwd.
Tegenwoordig is het gehele terrein in bezit van de firma Océ van der Grinten. In de restanten van de commandobunker en verkeerstoren worden o.a. brandweeroefeningen gehouden, ook worden er chemicaliën opgeslagen. Deze bestemming is uiteraard niet bevorderlijk voor het behoud van deze uitzonderlijke relicten uit het recente verleden.

Enkele Venlose architecten

De naspeuringen in het Venlose bouwvergunningenarchief hebben ertoe geleid dat de bouwers van een respectabel aantal panden kon worden achterhaald.

Enkele architecten die vanwege de kwaliteit en de omvang van hun werk in Venlo enige extra aandacht verdienen zijn bijvoorbeeld vader en zoon Kayser, Henri Seelen en Pierre Rassaerts.
Jules Kayser werd in 1879 te Venlo geboren. Hij was een zoon van Johannes Kayser die als stadsbouwmeester van Venlo onder andere betrokken was bij de verbouwing van het stadhuis en de bouw van het Goltziusmuseum. Johannes Kayser werkte regelmatig samen met Pierre Cuypers.
Jules Kayser voltooide in 1906 zijn opleiding aan de T.H. Delft tot bouwkundig ingenieur. Hij deed ervaring op bij architectenbureaus in Duitsland en Amsterdam.
Kayser jr. heeft zich als stedebouwkundige veel met de Venlose binnenstad bezig gehouden (onder andere het wederopbouwplan uit 1948).
Kayser heeft ook veel gebouwd in Venlo en is zowel in architectonisch en als stedebouwkundig opzicht van groot belang voor Venlo. Het complete archief van zijn werk is echter verloren gegaan.

Ook heeft hij zijn theorieën niet uiteengezet in publicaties zoals bij andere Limburgse architecten als Peutz wel het geval is. Dit gebrek aan informatie en theorieën bemoeilijkt een beter inzicht in zijn culturele ontwikkelingen te krijgen.
Zijn werk is ruwweg in drie perioden in te delen. De periode 1913-1925 met o.a. de huishoudschool aan de Prinses Beatrixstraat en het pand Bervoets aan de Peperstraat; de periode 1925-1935 met bijv. de Gemeente Spaarbank aan de Prinsenhofstraat; en de periode 1935-1963. Andere belangrijke ontwerpen van Kayser zijn het Mutsaersoord, het St. Thomascollege en het klooster van Bethanië.
Kayser heeft waarschijnlijk veel invloed gehad op jongere Venlose architecten als Rijven, Grubben en Leusen.

Henri Seelen werd op vijf december 1863 te Venlo geboren. Vanaf ongeveer 1890 was hij als architect actief. Seelen heeft waarschijnlijk enkele honderden panden in Venlo gebouwd of verbouwd. Ook heeft hij veel buiten Venlo gewerkt. Veel voorkomende elementen in zijn werk zijn een verhoogde dakrand, en het gebruik van een rechte (stalen) latei boven ramen en deuren in combinatie met geboogde strek. Het werk van Seelen vertoont rond 1900 behalve de bekende neo-stijlkenmerken ook de nodige Jugendstil-invloeden. In later jaren zijn bij hem Berlagiaanse invloeden herkenbaar.
Zijn meest bekende gebouwen zijn de twee woningen aan de Burgemeester van Rijnsingel uit 1903 met invloeden Jugendstil/Art Nouveau en diverse villa's in het Wilhelminapark. Over zijn betrokkenheid bij de Nedinsco-toren aan de Molensingel is recentelijk terechte twijfel gerezen.
Wel staat vast dat de arbeiderswoningen aan de Sinselveldstraat uit 1923 van zijn hand zijn.

Pierre Rassaerts werd in 1861 in Roermond geboren. Hij bouwde tussen 1901 en 1903 de bekende panden aan de Straelseweg 1-9. Zij zijn op de Jugendstil/ Art Nouveau geïnspireerd en vertonen een zwierig gebruik van baksteen in diverse kleuren. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van verschillende vorm- en diermotieven. De dubbele villa Wilhelminapark 3/5 uit 1902 behoort eveneens tot het oeuvre van Rassaerts.

Naast deze drie zijn er nog diverse andere architecten die beeldbepalende objecten op hun naam hebben staan en een vermelding verdienen.
Jacq Grubben uit Blerick als de ontwerper van de gedeeltelijk verdwenen vroegere Venlose Veiling aan de Roodestraat 5-9, van de Deutsche Schule, vanwege zijn uitgebreide activiteiten te Blerick (samen met A.Holten) en vanwege zijn aandeel in de bebouwing van het voormalige militaire terrein.

Rijven vanwege het slachthuis in Venlo-Zuid, zijn zakelijk-expressionistische winkelpanden, de voormalige RK-Leeszaal aan de Nassaustraat, zijn woonhuizen cq. herenhuizen op het voormalige militaire terrein, de Klein-Ambtenaarswoningen Hoogeschoor-Dr. Matthijsenstraat en zijn werk voor de Venlose Bouwvereniging.
Leusen onderscheidde zich door de bouw van expressionistisch vormgegeven herenhuizen en villa's. Hornix schonk Venlo het onmiskenbaar aanwezige Café Eugenia aan de Hogeweg en de Valuas-fietsenfabriek aan de Straelseweg 19-21. Beckers verdiende zijn sporen als architect van landhuizen aan de Herungerweg, van het grote magazijn met kantoren aan het Arsenaalplein, van de garage op de hoek van de Parkstraat en de Noord-Binnensingel en van vele andere objecten. Ben Hendrix was verantwoordelijk voor een respectabel aantal straatwanden.

NOTEN

1) Zie bijlage kaart 1
2) Zie bijlage kaart 2
3) Zie bijlage kaart 3. Deze kaart is gebaseerd op de indeling in Philips, J.F.R. e.a., De geschiedenis van de landbouw in Limburg, p.129-133
4) Zie bijlage kaart 7 en 8
5) Zie bijlage kaart 4 en 5
6) Zie bijlage kaart 2
7) Zie bijlage kaart 6
8) Linssen, blz.27
9) Zie bijlage kaart 6
10) Steegh, blz. 104
11) Topografische kaart Gennep 1935, nr. 592
12) Alberts, Venlo binnen en buiten zijn muren, blz. 48

LITERATUUROPGAVE

Atlas van Nederland, deel 13 Geologie (Den Haag, 1985)

Driessen, Th.W.J., Duizend jaar Gennep (Nijmegen, 1975)

Dijksterhuis, R., Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland, Historische analyse en wisselwerking, de eerste eeuw 1840-1940 (Delft, 1984)

Hekker, R.C., e.a. Dorp en stad in Limburg, Ontstaan, ontwikkeling, bescherming en herstel van historische nederzettingen (Zutphen, 1981)

Jongen, J., Limburg, in : Handboek der geografie van Nederland VI (Zwolle, 1959)

Kuyper, J., Gemeente-atlas van Limburg (Maasbree, 1981)

Lamberts, A., Venlo binnen en buiten zijn muren (Venlo, 1984)

Limburg in Vogelvlucht (Leeuwarden, z.j.)

Limburg van Mook tot Eijsden. Jaarboek 1982

Limburgs Verleden, Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815, 2 delen (s.l. s.a.)

Linssen, G.C.P., Verandering en verschuiving, Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg, 1834-1914, in : Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland (Tilburg, 1969)

Maelen, Ph. van der , Dictionnaire géographique du Limbourg, in serie : Maaslandse Monografieën (Assen/Amsterdam, 1978)

Philips, J.F.R., Jansen, J.C.G.M. en Claessens, Th.J.A.H., Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, in serie : Maaslandse Monografieën (Assen 1965)

Steegh, A., Kleine monumentenatlas van Nederland, 666 nederzettingen in kaart (Zutphen, 1976)

Streekplan Noord- en Midden-Limburg, de bodem (Maastricht, 1941)

Streekplan Noord- en Midden-Limburg, 3 delen (Maastricht, 1982)

Win, J.Th. H. de, e.a., Kastelen in Limburg (Hoensbroek, 1975)

Woud, A. van der, Het lege land, De ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848 (Amsterdam, 1987)

TOPOGRAFISCHE KAARTEN

* Kartenaufnahme der Rheinlande durch Tranchot und v. Müffling 1803-1820
nrs. : 7 Cuijck
8 Gennep
13 Boxmeer
19 Venray
20 Meerlo
26 Velden
39 Swalmen
40 Bruggen

* Topografische kaarten 1:25.000
nrs. 572 Mook (1935)
573 Middelaar (1935)
592 Gennep (1935)
593 Hekkens (1935
612 Boxmeer (1935)
613 Groote Horst (1935)
633 Geijsteren (1934)
653 Meerlo (1934)
654 Walbeck-Heide (1934)
674 Lottum (1934)
675 Arcen (1934)
695 Grubbenvorst (1934)
696 Schandelo (1934)
712 Venlo (1934)
713 Groote Heide (1934)
728 Kessel (1934)
740 Swalmen 1934)

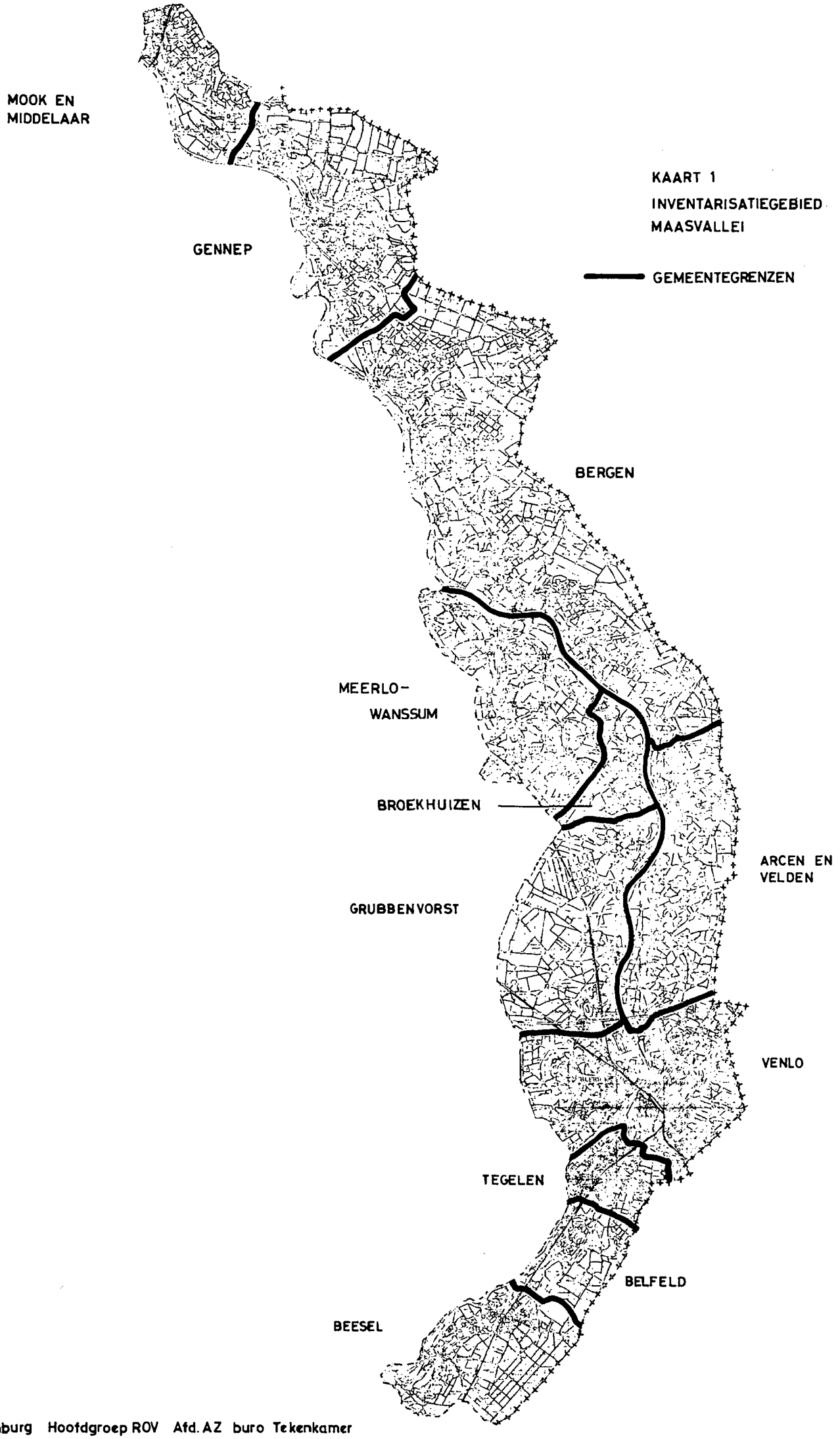

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ buro Tekenkamer

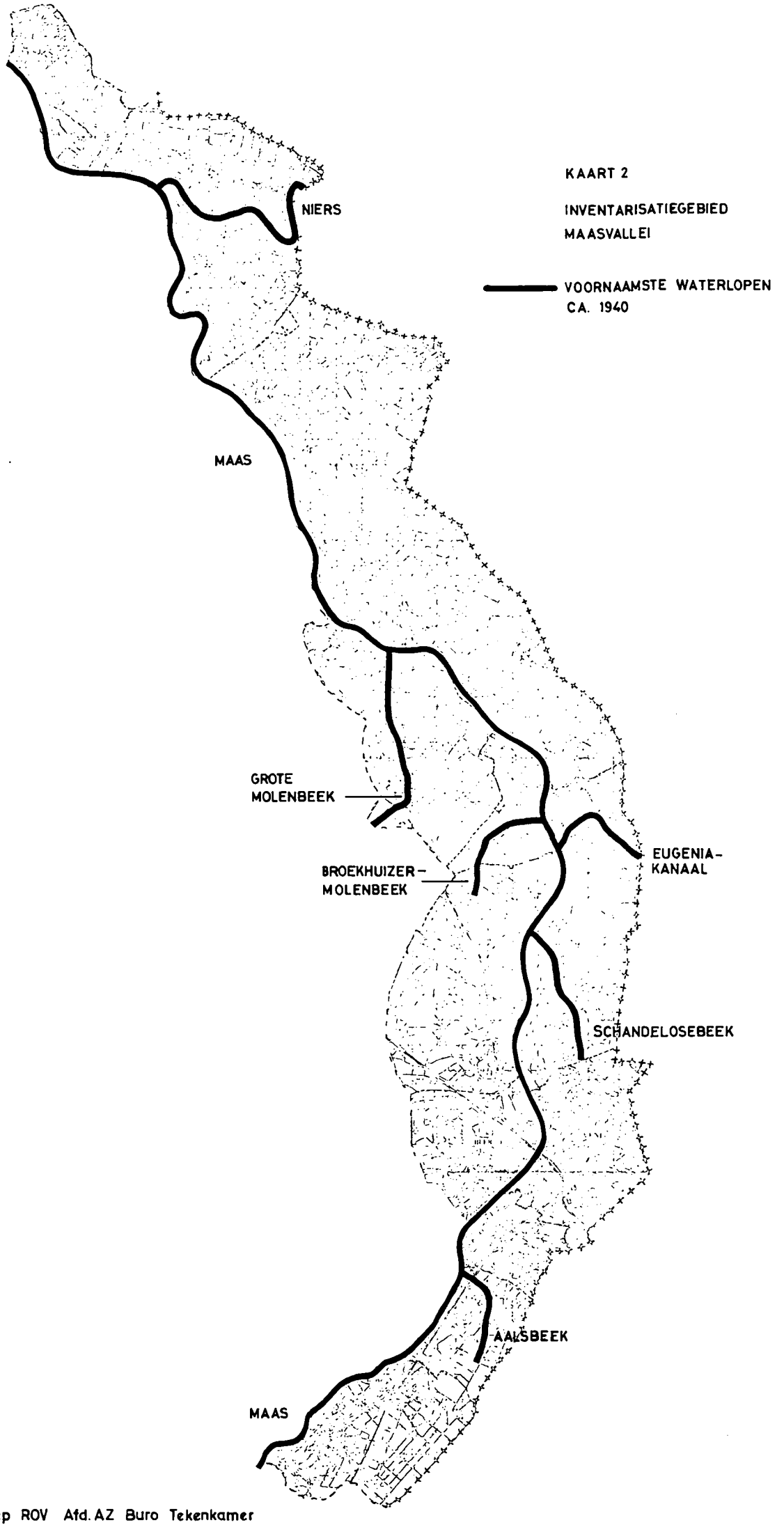

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer

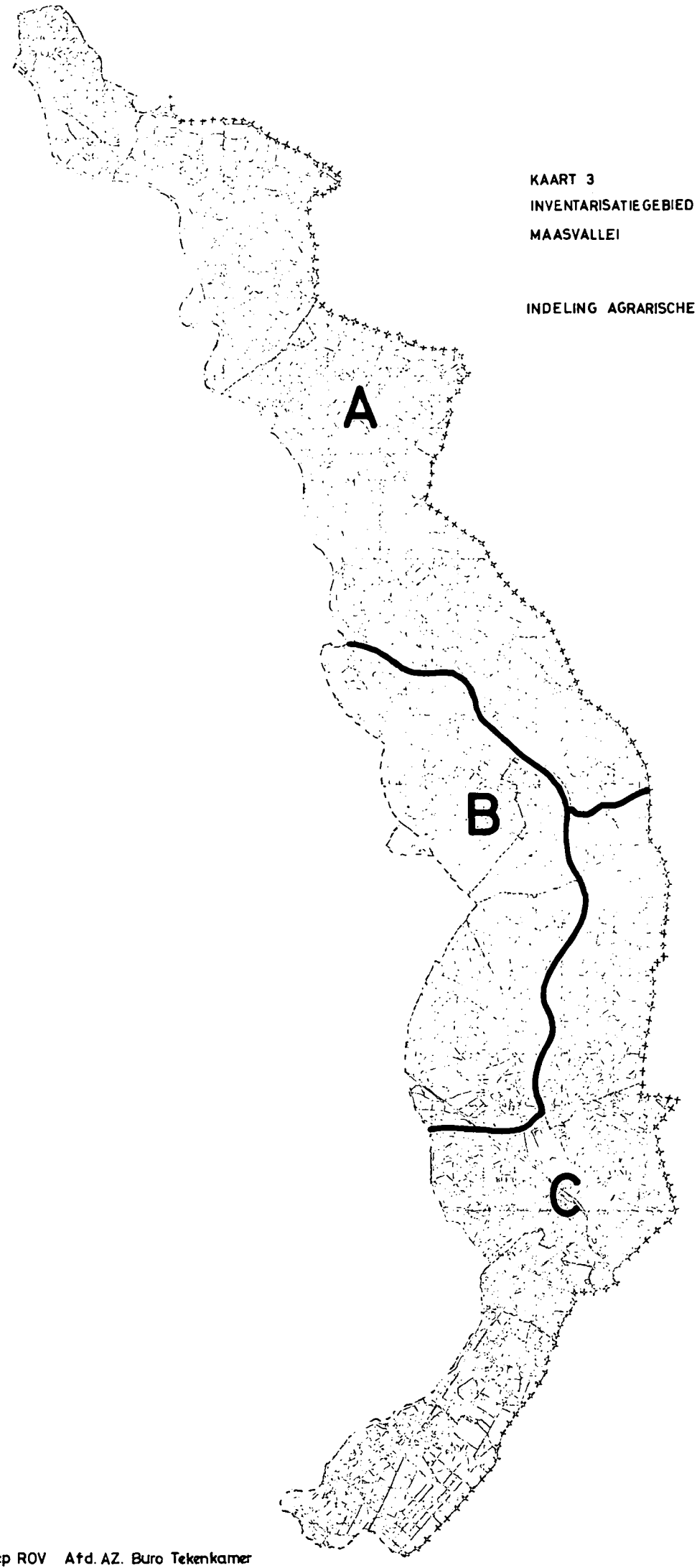

KAART 3

INVENTARISATIEGEBIED

MAASVALLEI

INDELING AGRARISCHE GEBIEDEN

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ. Buro Tekenkamer

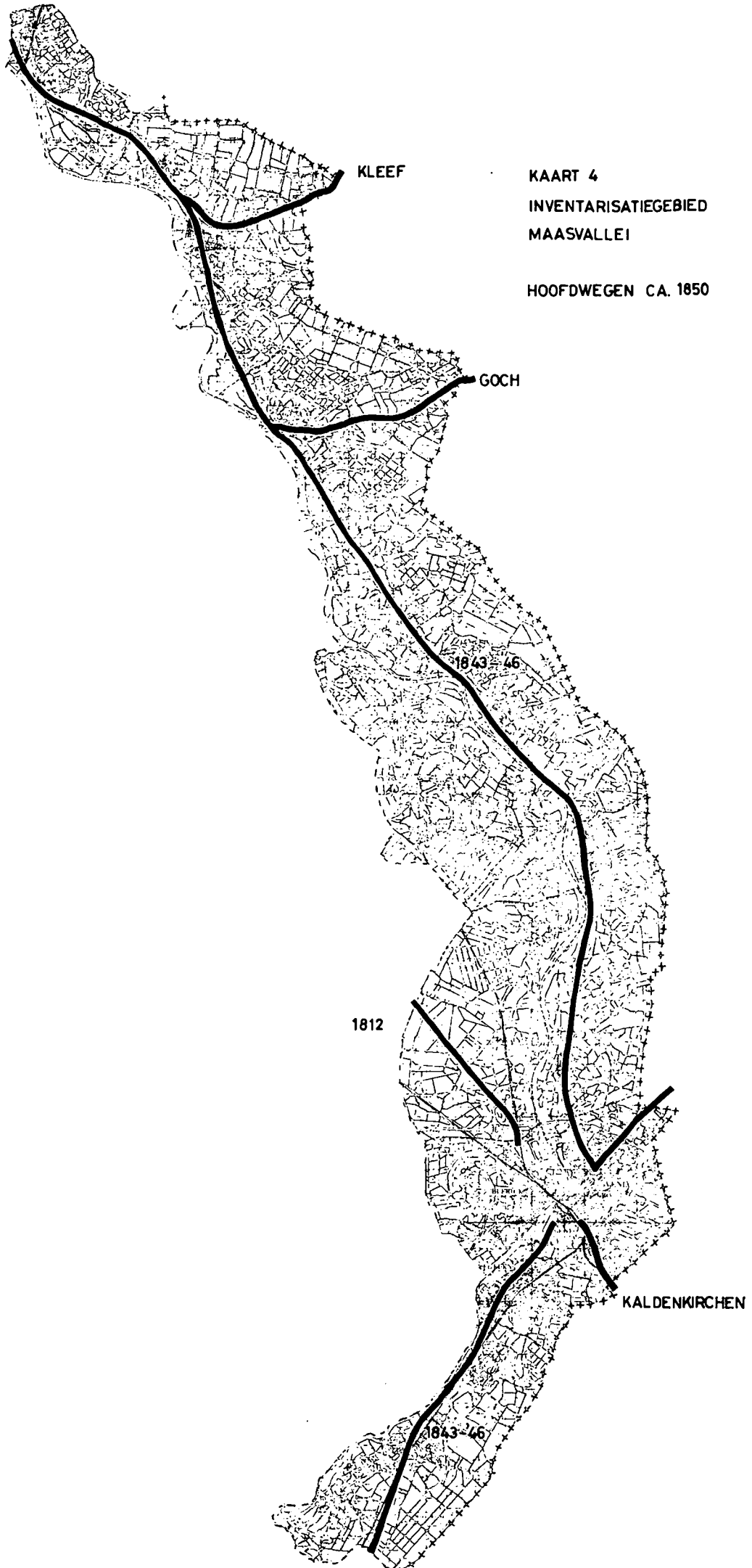

KAART 4
INVENTARISATIEGEBIED
MAASVALLEI

HOOFDWEGEN CA. 1850

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer

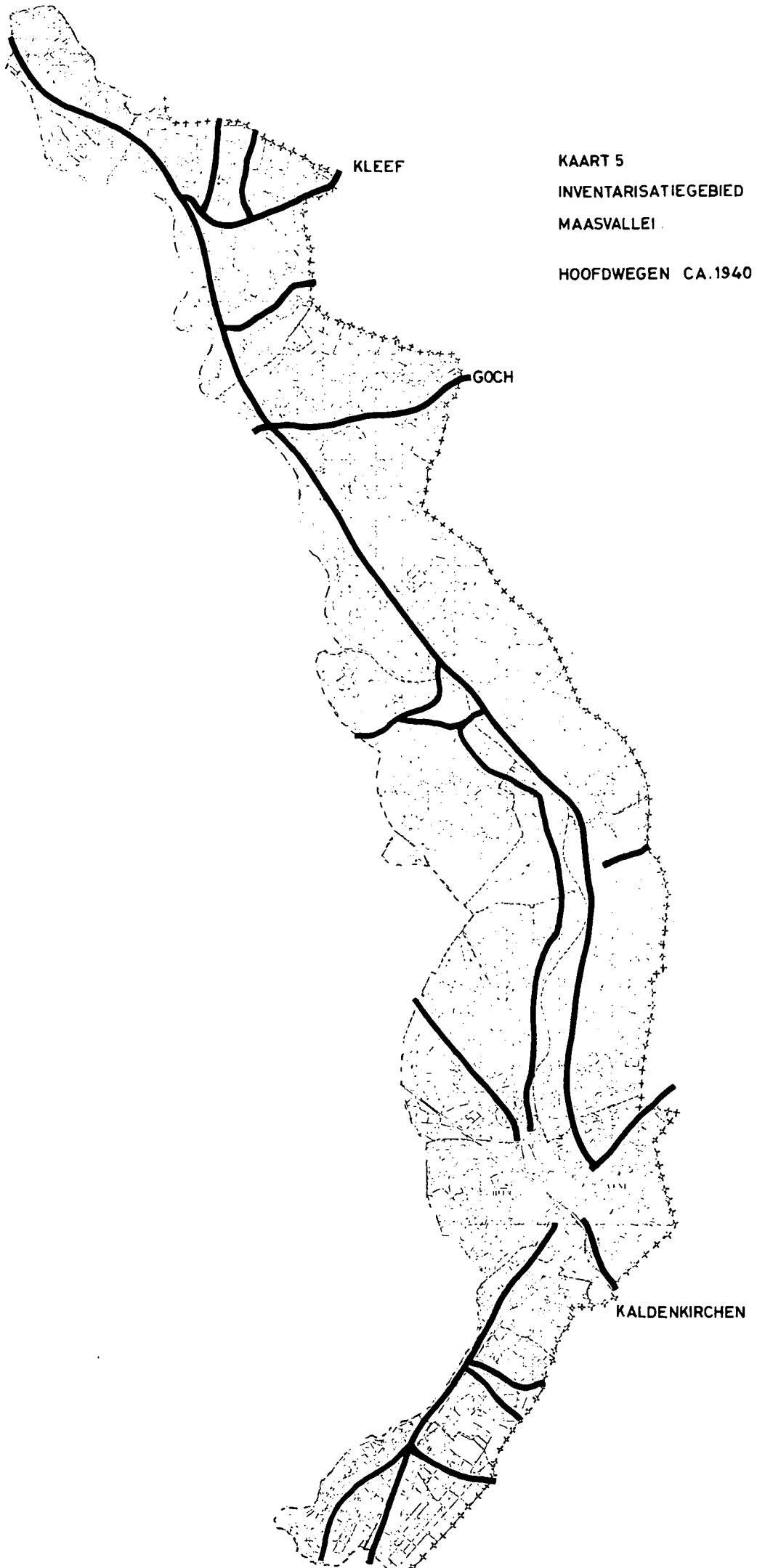

KAART 5

INVENTARISATIEGEBIED

MAASVALLEI

HOOFDWEGEN CA. 1940

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer

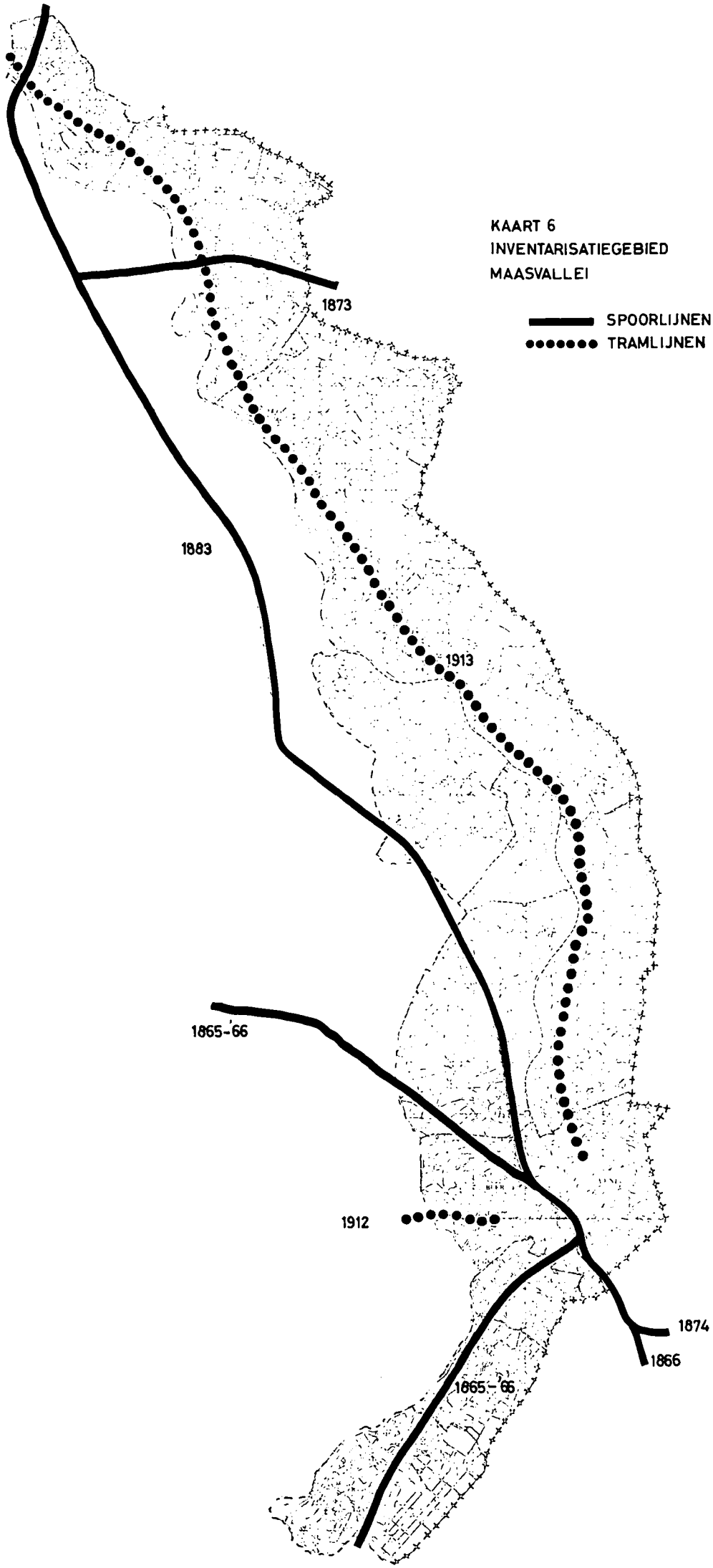

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer

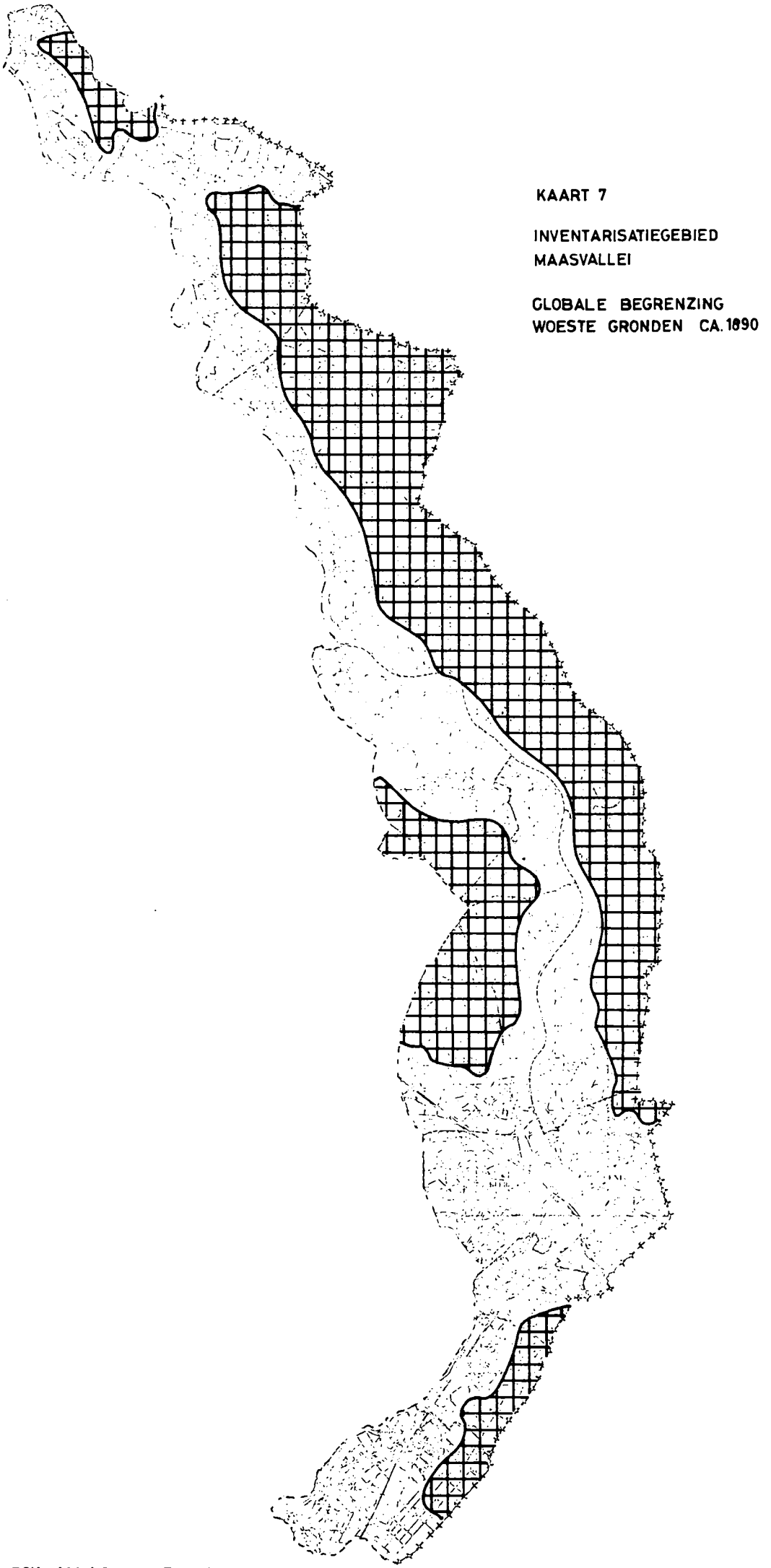

KAART 7

INVENTARISATIEGEBIED
MAASVALLEI

GLOBALE BEGRENZING
WOESTE GRONDEN CA. 1890

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer

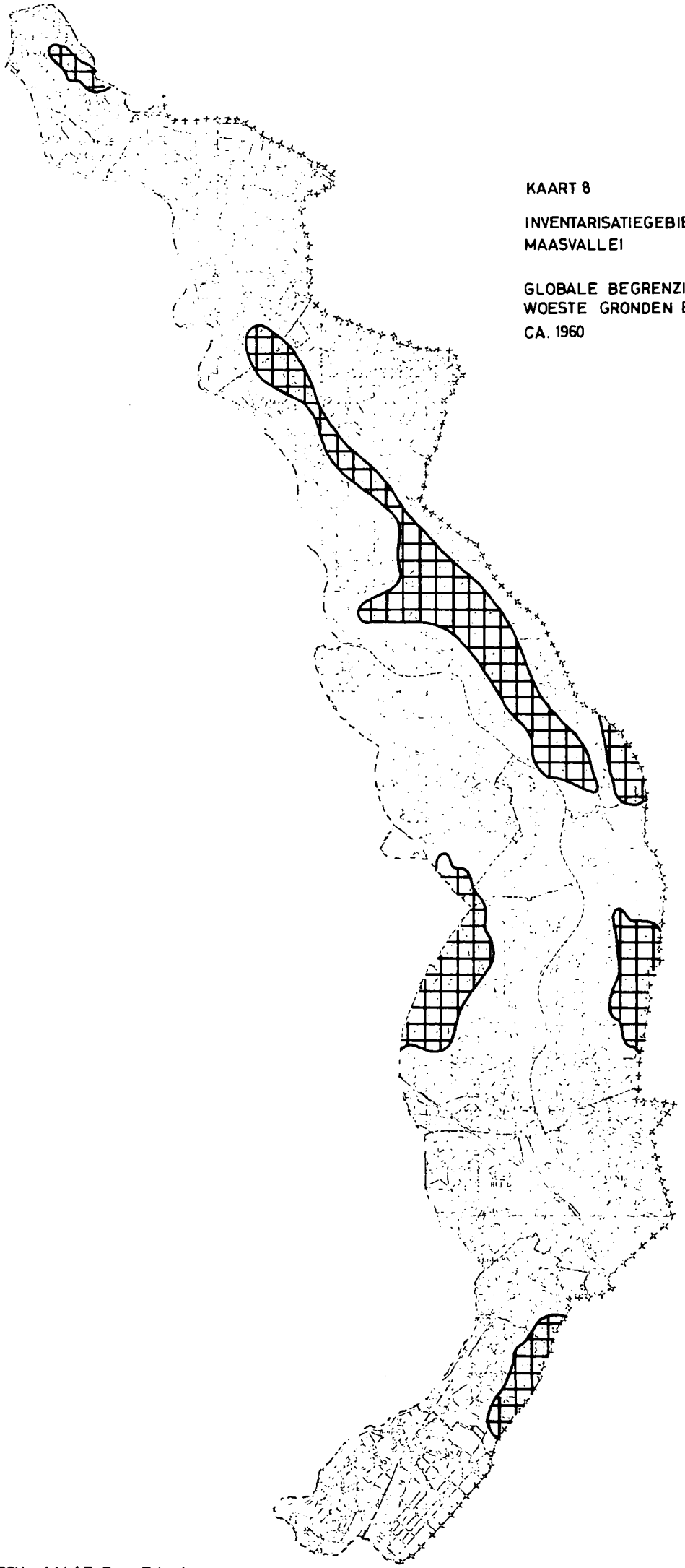

KAART 8

INVENTARISATIEGEBIED
MAASVALLEI

GLOBALE BEGRENZING
WOESTE GRONDEN EN BOSSEN
CA. 1960

Provincie Limburg Hoofdgroep ROV Afd. AZ Buro Tekenkamer